

р 116(2-4с)
К К 90

МИКОЛА
КУЛИШ

**МИКОЛА
КУЛІШ**

97

ЛІМ

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

+

Шифр РкШ6(2-4к); К90 Инв. № 2625824

Автор Кушнін М.

Назва „97“: [П'єса]

Місце, рік видання Х.; К.; 1934.

Кіл-ть стор 111, [А]с.

-\\- окр. листів _____

-\\- ілюстрацій _____

-\\- карт _____

-\\- схем _____

Том _____ частина _____ вип. _____

Конволют _____

Примітка:

4.09.2002.

Мол.в -

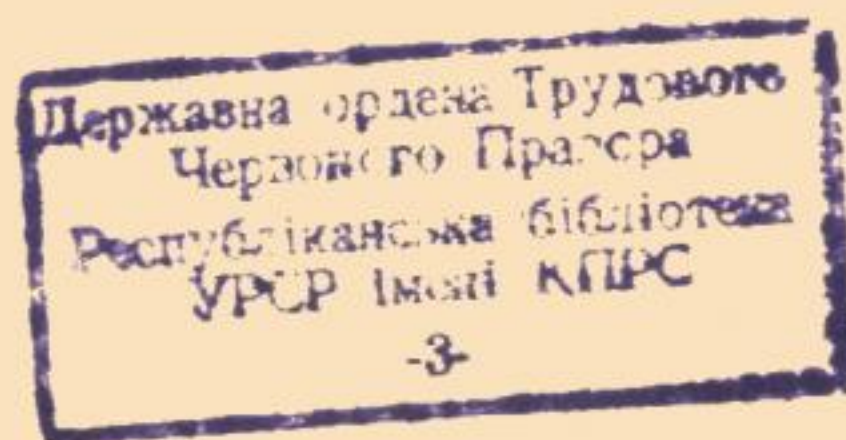

A531075

М И К О Л А Б У Л І Ш

„97“

2625821

Л І М

ХАРКІВ

1934

КИЇВ

Вища науково-репертуарна рада
відділу мистецтва Головополітосвіти
НКО УСРР до вжитку вистави до-
зволила Літ. А. № 583

Редактор *Л. Первомайський*
Техкер *М. Гулак*
Художник *М. Котляревський*
Коректор *В. Штепан*

Видання № 340. Папір ф. 72 x 105 — 58 кг. Здано в роботу
7/IX — 33 р. Підписано до друку 5/XI — 33 р.
Головліт № 8266 (369) З. № 329. 3¹/₂ арк. Тир. 5.000
Друк. ВУАН. Київ.

„97“

П'Є С Л

ВИДАІННЯ П'ЯТЕ

ДІЄВІ ЛЮДИ

Смик Сергій		голова сілради
Панько	секретар	
Копистка	Мусії	} неможливі
Параска	його жінка	
Стоножка Іван		
Ганна	його жінка	
Вася	його син	
Дід Юхим	105 років	
Чоловічок		
Гиря Гнат	} багаті	
Годований		
Дід з ціпком		
Черниці з монастиря		
Ларивон	глухонімий Гирин наймит	
	і сторож при церкві	
Орина	старчиха	

I

Запалила Ганна у печі. Стала, схилилась на комин, сумує:

— Отакого наробили, що й варити нічого. Слобода!..

А на лаві край вікопця син Вася вчив грамоти сусіду Мусія Копистку.

— Та не так, дядю Мусію, не так. Не о-си-а, а о-с-а. оса... Протягом треба — ооссваа...

К о п и с т к а

— Ооссва...

Г а н н а

— Та кнвіть своє читання! В печінках уже сидить., Чуєте, чи вже позакладало?

К о п и с т к а

— Тр-р, мамашо!..

Г а н н а

— Люди сміються...

К о п и с т к а

— Бо дурні.

Г а н н а

— Годі, розумний!

Копистка

— І ти, мамашо, дурна.

Ганна

— Наробили слободи...

Копистка

— Дурна, як отой рогач... Ти чула, що казав Ленін? Тоді світ новий настане, як ми з тобою рихметики вивчимося...

Ганна

— Хай вона тобі сказиться!

Копистка

— Рихметики й усякої політики вивчимося, а тоді зладнаємо тобі таку піч, що сама варигиме, сама й пектиме...

Ганна

— Варнякай!..

Копистка

— От тоді побачиш! Покрутиш гвинта, а воно... ш ш-ш! — борщ закипів, іще покрутиш — трах-тара-рах! — борщ на столі...

Ганна

— Варити он нічого! Голод заходить! До сина: Кинь, бо'гже їйбо, попалю всі твої книжки!

Вася

— Мамо! Ми люди темні, а я не хочу бути темним. Я не можу так... Тепер революція, і вчитися треба всім, всім...

Копистка

— І тобі, мамашо!

В а с я

— І вам, мамо, вчитися треба, а не гарчати на мене раз-у-раз.

К о п и с т к а аж плеснув у долоні

— Трах-тара-рах, резолюцію прийнято!

Г а н н а

— Ой, лишечко! Так от що слобода наробила! Вже я гарчу, вже я собака...

В а с я

— Та не собака, мамо!..

Г а н н а

— А все через книжки оці, через книжки!.. Книпулась до книжок.

К о п и с т к а

— Тр-р! Заступив їй дорогу.

В а с я

— Втечу до Червоної армії! Там краще буде...

Г а н н а

— Тю на тебе!.. Дурний... Я ж тобі добра бажаю, як рідная неня, а ти... Одійшла.

В а с я

— Їйбо, втечу!

Г а н н а

— Схаменись!.. Та хіба оті книжки мені вадять? Тобі, Васю!.. Подивись, як ти змарнів, Васю!

К о п и с т к а

— Ну тебе к лихій матері, мамашо,— не заважай нам! Учи, Васько, та вчи уголос, щоб і вона чула, і всі щоб чули!.. Хай сміються! Осна!..

Рип у хату—дві черниці. Копистка
аж туюкнув:

— Тю! Диви — темна сила прилізла.

Г а н н а на Копистку

— Тю на тебе! Здурів?

Черниці мов не чули, низенько
вклонились, перехрестились. Одна за-
гугнявила:

— Жертвуйте, православні, на построєння божої церкви,
якщо ласка ваша...

Д р у г а приспівувала

— І не оставить вас господь та пресвята богородиця
за жертву вашу.

Г а н н а зашарілася, розгубилася

— Пожертвувала б, сестриці, коли ж ані пилинки бо-
рошна... Хіба, пождіть, я рушничок вам вийму на церкву.
Вишитий. Одчинила скриню. Шукає.

К о п и с т к а скося на черниць

— Колядуєте, дівчата? Черниці ні в тих, ні в сих. Зашмор-
гали носиками.

І хіба ото вас ще не розігнали?

П е р ш а зчулася

— Розігнали, благодії наші, розігнали...

Д р у г а вже приспівувала

— А в церкву божую коней поставили.

Г а н н а рушник затремтів у руках

— Ой, матінко божа! У церкву коней?

Черниці так і посипали:

— Правду знайте, православні!.. Прийшла комунa, вигнала нас з обителі нашої дівочої, а в церкву коней... І хреста с церкви знято... Уночі зняли...

Копистка цигарка не скручується

— Та де ви кажете? В якому монастирі?

Черниці

— У Благовіщенському, благодію, може, знаєте...

Копистка

— Це той, що коло зеленого броду?

Черниці

— Істинно, благодію, — коло броду.

Копистка

Цигарка скрутилася

— Так... Ловко ж ви брешете, дівчата!

Черниці очатками блик-блик

— Істинно, православні, істинно так! Нам гріх неправду казати...

Копистка до Ганни, до Васі

— От же брешуть, аж курява встає! Я ж там був оце... в понеділок, чи в неділю, коли б не збрехати. Авжеж у неділю! Що розігнали монашок, то таки розігнали. Тільки не коней, а дітей туди навели, отих сиріток воєнних і всяких... Повернувся до черниць: Та й брешете ж ви!.. Ти диви — їх уже нема! Щезли, як відьми... Прочинивши двері, крикнув услід: Га? Піймалися на брехні, сучі дочки! До Васі: От, синок, інцидент... Ану, як оте совідьке слово, що про такий случай говориться? Подивись лишень у тетрадьку, ти там був записав...

Г а н н а

— Та й ти ж кажеш, що розігнали?

К о п и с т к а

— Тр-р-р, тобі нема тепер слова. Шукай, синок, шукай!

В а с я взявся вичитувати

— Конституція, дядю?

К о п и с т к а

— Ні...

В а с я

— Резолюція?

К о п и с т к а

— Ні... Резолюцію ж я знаю.

В а с я

— Революція?

К о п и с т к а аж зачухався

— Та ні... Шукай того слова, що на акацію скидається

Г а н н а

— Та киньте ви ці гаспидські слова!

К о п и с т к а

Тр-р-р...

В а с я

— Реєстрація?

К о п и с т к а

— О! Щось трошки входить.

В а с я

— Експропріація? Експлуатація? Провокація?

К о п и с т к а

— Ось воно! Впіймав! Провокація... От ти, мамашо, не вірила, а воно виходить на моє. Загнув пальця. Попи — раз.

Загнув другого, третього. Дяки — два. Монахи — три. Пани — чотири.

Ганна

— Ну?

Копистка

— Монашки — п'ять. Вся ця наволоч робить нам провокацію... От що, синок: тут щось неспроста... Катай за монашками!

Вася

— Як за монашками? Чого?

Копистка

— За монашками, на вивідки. До кого зайдуть, що казатимуть — про все вивідай, синок...

Ганна

— І навіщо ото? Не ходи!

Копистка

— Ша! Чула, що монашки казали? Чула?

Ганна

— Ну й що такого вони сказали?

Копистка

— От тобі й на! Ну й дурна ж ти!.. Слухай ще раз! Монашки збрехали?

Ганна

— Одчепися!

Копистка

— Ні, ти скажи — збрехали?

Ганна

— Ну, може, й збрехали.

Копистка

— Сказали, що комуна в церкву коней поставила?

Г а н н а

— Сказали...

К о п и с т к а

— А ти їм рушника за це дала?

Г а н н а вже од печі

— Не монашкам дала, а богові в прийом!

К о п и с т к а

— Не богові, а провокації!.. Біжи, синок, та паглянь, де вони спиняться, у кого почуватимуть... Катай!..

Побіг Вася. Копистка, закуривши,
до Ганни

— От моя жінка цього б не зробила.

Ганну зачепило

— Годі хвалитися! Може, й зробила б...

К о п и с т к а

— Був би!..

З

Тут з печі дід Юхим ізліз. Кахи,
кахи, — сплюнув у черепок

— І добре зробив би, бо жінка, сику, як коса: не поклепеш — не покосиш...

К о п и с т к а

— От бач! Трах-тара-рах! Резолюцію прийнято... Чули, діду, провокацію?

Д і д Ю х и м

— Та я оце закуняв був трошки... Приснилось, немов би я знов у солдатах, на Шипці. А їсти, а курити — як оце, приміром, тепер, да... Коли бачу — наш ротний цигарку курить. Побачив мене та...

Копистка

— Закурить, діду Юхиме!

Дід Юхим допався до кисета

— Радий старатися... Побачив та як крикне: здоров був, молодець! Я так і скочив. Дивлюсь, аж це ти...

Ганна

— А вже мені оце куріння ввірилось! То ж вікон не видно!

Дід Юхим

— Кури його, прокляте зілля — воно богові не вклонилось. Кажуть же люди, якщо не брешуть, що колись бог та святий Петро прийшли на землю...

Копистка

— Тут ось монашки такої розказали, що... От якби дізнатися, коли вони прийшли?

Дід Юхим

— Хто?

Копистка

— Монашки..

Дід Юхим

— Та не монашки, а бог з Петром!.. Ішли степом. То всі трави й квітки вклонилися їм низенько, один тютюн не вклонився...

Копистка до Ганни

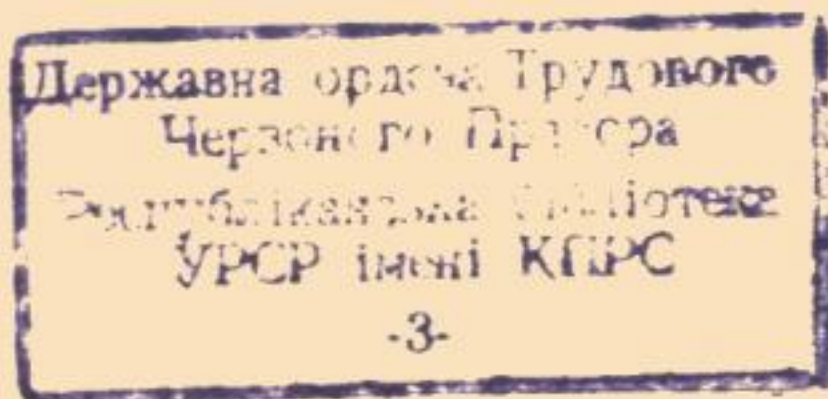
— Ти не бачила їх вчора? Ганна мовчала.

Дід Юхим

— Кого? Бога й Петра?

Копистка

— Та монашок.

Дід Юхим

— Та я тобі не про монашок, а про бога та Петра! Слухай! Один тютюн не вклонився. Тоді сказав бог: будеш ти, тютюне, одини́й проклятий, і палитимуть тебе люди, доки світу...

Копистка замисливсь

Гм... Треба було б мовчати!

Дід Юхим

— Як мовчати?

Копистка

— Хай би вони язички свої порозв'язали...

Дід Юхим

— Хто? Бог та Петро?

Копистка

— Та монашки, діду! Було б мені, кажу, помовчати та послухати, чого б вони наказали...

Дід Юхим

— Та ти слухай! Бог тютюнові сказав...

Копистка

— Побіжу!

Та й подався з хати

Дід Юхим до Ганни

— Та куди це він зірвався? По паузі: А сонечко вже за сніданок! Чи нема у тебе там?..

Ганна

— Їсти? Учора ж і послідки вишкребла — хіба повп-лазило?

Дід Юхим

— Та ні... Води гаряченької...

Двері навстіж — чобітками зарипів
Панько, секретар сільради

— Та що скоїлось — сюрприз який чи пужар, дядько Мусію?

За Паньком увійшов Мусій Копистка, за Кописткою Іван Стоножка — господар хати

К о п и с т к а

— Та кажу ж — провокація... У церкву, кажуть, коней навели... Я зразу не добрав діла, а тоді подумав-подумав: це ж вони все село нам розворушать, а найпаче багатіїв отих — Гирю, Годованого... Добре, що догадався — трах-тара-рах, погнав парнишку і сам оце...

П а н ь к о

— Дурниці! Ніякої воєнної небезпечності... Просто баби понапивались опію релігії та й плещуть язиками...

К о п и с т к а

— Ой, не кажи! Такого, брат, наплещуть, що аж-аж... Треба побігти, наглянути. Найпаче до Гирі під двір, до Годованого.

П а н ь к о

— Плюньте й розітріть!

К о п и с т к а

— Не можна!.. Не будь Гирі, Годованого — наплював би, а так... чує моя душенька...

П а н ь к о

— Не ходіть — є йтересніше діло.

Копистка

— Я на хвилинку! Тільки до Гириноного двору... Я зараз!

Уже взявся Копистка за клямку
як тут Панько пляшку спід поли
на стіл, та

— Вип'ємо, дядько Мусію?

Копистка очі забігали

— Ні, я, мабуть... побіжу, а сам за кисет, ще й дідові
дав — Ось тільки закурю... і побіжу.

Стоножка

— Поспієте, сваток! Сідайте, товаришу секретар!.. Ганно!
Чи нема у тебе там .. Ганна настовбурчлась. Він до неї стиха. —
Товариш же секретар наш... Зранку не їли... і той...

Ганна

— Одної лише капусти дві чи три пелюстки, а більш
нічогосінько...

Панько уші чуткі

— Дайош, тітко, й капусти! Аби в животі було чим по-
дряпати...

Стоножка

— Треба ж, як то кажуть, по-братськи... Дід Юхим, ка-
хикнувши, пішов до припічка. А ви, тату, куди?..

Дід Юхим

— Та я вже, сину, їв...

Стоножка

— Ага, ото й добре...

Панько, наливши Стоножці

— Хазяїну! Пажалуста...

С т о н о ж к а

— Нашому брату й не годилось би тепер пити, та вже нехай нам радянська влада простить...

П а н ь к о

— Саме тепер треба пити... Чому? А тому, що в самогоні хліб є,— так би мовити,— сила, а ми без хліба... Сьорбаніть, дядько Мусію!

К о п и с т к а, цовагавшись, взяв чарку, вихилив,
сполоскав зуби

— І не пив би, дак через зуби... Крутять і крутять, немов у них контра завелась...

Г а н н а

— А за монашками хто брався бігти?

К о п и с т к а мов не до нього було сказано

— Гм... ми випили, а за діда забули...

С т о н о ж к а

— Та той... Вони он закуняли.

К о п и с т к а

— Не годиться так... А, знаєте, що я надумав?.. Як був я в городі, то бачив, як ушановували трудових героїв... Ой ловко вийшло! Предсідатель таке слово сказав, що аж-аж... Каже: спасибі, товариші, що потрудилися для совіцької власті. Скільки віку, каже, вона вас не забуде.

С т о н о ж к а

— А хто ж вони за люди, оті герої?

Копистка

— Думаєш, пани? Наш брат, трудовий елімент!.. Один дідок був з робочих — так його на руках гойдали.. Ійбо! Щоб не пити оце по-дурному, даваймо діда Юхима вшануємо? Га?..

Панько

— А це — кумедія буде. Дайош!.. Гей, діду!

Копистка й Стоножка до діда

— Діду Юхиме!

— Тату!

Дід

— Га-га!

Копистка

— Просимо до столу, як трудового елімента...

Гацна

— Люди просять на чарку горілки...

Копистка

— Жаль, нема музики, а то б зараз ушкварили дідові інтернаціонала... Наливши чарки, подав одну дідові. Ну, брати-товариші, й ви, Тарасовичу! Поздоровляю вас, Юхиме Тарасовичу, як трудового героя од щирого серця... Спасибі, що потрудилися за свій довгий вік, бо совіцька власть... От не вмію як слід балакати... Панько засміявся. Ану, Панько, ти!.. Панько в регіт. Гех, якби ж то я вмів говорити! Я тоді б сказав таке, що попадали б усі буржуї у світі... а дід Юхим возрадовався б...

Панько

— Ану! дядько Мусію! Ійбо, йтересно...

Копистка

— Граждани буржуї! сказав би... Шляпки скиньте перед дідом, чолом йому бийте, таку вашу маму... Він вам землю орав? Орав... Овець випасав? Випасав. А скільки солі виволочив?... Сто літ робив? А що собі придбав? Горб на спину та ціпок у руки та ще денікінських шомполів у спину... Ех, ви!.. А ще вчені... Та що там казати! Вра — і більш нічого!..

Панько аж зайшовся

— Вра-а!..

Дід Юхим

— Оце мені нагадало, як колись ми генерала Гурка на вра брали... Ще за турецької війни...

Панько

— Ану, діду, ану?

Дід

— Стоймо ми раз, да... звівся на ноги. Коли під'їздить отак показав у вікно на стіжок соломн як до соломн... «Здорові, діти мої, орли!».. По цім слові покивав головою і врочисто додав: Та й заплакав...

Панько так і розлігся

— Заплакав? Ха-ха-ха... А Скобилюва генерала ви, діду, бачили?..

Дід Юхим

— А якже... Видав і Скобилюва. Дісьвітельно, під'їздить отак як... до соломн... «Здорові, діти мої, говорять, орли!» І знову суворо, врочисто: Та й заплакав... А в самого аж сльози... На вра взяли, як оце ви мене... спасибі вам...

Копистка

— Грай, музико, інтернаціонал!.. Жаль, що немає моєї Параски... Хіба побігти?..

П а н ь к о

— Куди?

К о п и с т к а

— По жінку...

П а н ь к о

— Плюньте на жінку... Хто тепер з таким барахлом возиться? Моди нема. Тепер яку попав, та й жіпка. Правду кажу?

К о п и с т к а

— Ні, братику, це не так. Це ти, не во гнів будь сказано, трошки брешеш...

П а н ь к о

— Я брешу?..

К о п и с т к а

— Бо чоловік не півень і оберто ж: без жінки як без хати.

П а н ь к о

— Дурниці! Ви докажіть, що це іменно так.

К о п и с т к а

— Та хоч би й я з Параскою...

Г а н н а

— Годі вже — з Параскою!..

К о п и с т к а

— Тридцять годочків, як один, вижили. А бувало всього. Бувало й нап'єшся отак та прителепаєшся додому без розуму... Прокинешся вранці — у кишені вітер, у голові ковалі. То вона: що, п'яного, голова болять? Болять, Парасю, ой як болять... Одчине скриню, витягне шкалика: сідай, ка, п'яного, та вибий із жінкою!.. Сіли. випили, закусили...

Папко

— Це не доказ і не йтересно... Гех, як був я у повстанцях! От де було, да... І обще йтересно було. Не то що тепер: хліб повивозили, голод... Вип'ємо!

Копистка

— Подожди... Бо було ще й гірше: ні то що хліба, — кізку, щоб витопити, не було. А надворі б'є, мете, ще й до того ніякої тобі совіцької власті не було. То вона, знаєш, ка, старий, що я надумала? А що, кажу? Продамо хату? То й продамо, кажу... Що ви думаєте, — продали хату! Ну там сіли, випили, закусили, а тоді як пішли у найми, як пішли... І де вже ми з нею не служили...

Панько

— Не йтересно!

Копистка

— Подожди! Засадили мене в тюрму за те, що панську економію палили. Сидю у віконця та й кукую. Коли трах-тара-рах — жінку приводять... Побачила мене, гукає...

5

Аж тут увійшла Параска

— Ось де він сидить, руда сатана!

Копистка

— Парасю!

Параска

— Иди, п'янюго, додому!

Дід Юхим

— Ага, впіймавсь?.. Хрпстись мерщій та читай — да воскресне бог...

Копистка

— Ось вона, моє ладо. Парасю!.. (шуткуючи обняв її).

Параска

Одчепись, нечиста сило!.. Мусію! Та хіба на людях так годиться? Подізував. Хай ти скажишся... Та пусти!

Копистка

— Парасю! Подивись мені в вічі... не так!..

Параска

— Додому йди, нечиста сило!.. Ти ж слова давав не баритись...

Копистка

— Та нема ж у нас дому. Ні хати, ні худоби... Клопіт нам який, чи що?

Параска

— Авжеж клопіт!.. Гуляєш, а там он монашки по хатах, як ті ворони на хугу...

Копистка

— Знаю! Зараз побіжу. Ось тільки випий чарочку, ладо моє...

Павько

— Випий, тітко, слух?

Ганна

— Та випий, свахо, коли чоловіки просять!..

Дід Юхим до Копистки

— Та кресни її кулаком раз! А то припадає, як півень до курки...

Копистка

— Ви не дивуйте, що вона зверху сердига... Всередині ж серце у неї — так істинно пухова подушенька... Та що там казати! Вищий, зіронько!.. Та вищий, ну тебе к лихій матері!

Параска

— От сатана, таки спокусив. Ну, за ваше всіх здоровлячко!.. І за твоє, моє ладо коханеє!..

Копистка

— Ура-вра!.. А слухай, Парасю, що я надумав...

Параска

— А що, старий?

Копистка

— Живем ми до якого часу благополучно, а що далі з нами буде, то й ти, мабуть, не знаєш...

Параска

— Пхи, голоду не бачили?..

Копистка

— Тр-р-р, старенько... Підемо в город та на патрет ізнімемось!..

Ганна

— І куди вам, мурим, та на патрет!

Параска

— А що ж!.. І підем!.. Шкоди од цього людям не буде.

Копистка

— Трах-тара-рах, резолюцію прийнято!

Припадаючи на ліву ногу, ввійшла
Орина старчиха. Стала у порога

— Здрастуйте-е!

К о п и с т к а

— Здрастуй, мамашо!

О р и п а

— З п'ятівкою вас усіх святою... Бачте, — по миру побираюся... До кого не прийду — гонять, лають... Такий голод. Голод — голод...

П а н ь к о

— Голод скрізь, бабо.

О р и н а

То я оце й подумала: завітаю до комітетських. Хоть сами вони без хліба, дак хоть тепле слово скажуть...

С т о н о ж к а

— Чи не zostалося там капусти?

Г а н н а тільки пальцями хруснула

— Нема.

К о п и с т к а

— Ну, то хогь випий, мамашо!..

О р и н а випила

— Хай же вам, мій таточку, боженька за це та ласку духа свого пошле!

К о п и с т к а

— От якби віш замість духа та лантушок борошна кипув! А духом ми вже давно живем, мамашо.

Г а н н а

— А то правда, Орино, що ти, кажуть, kota зварила?..

К о п и с т к а аж рукою замахнувся на Ганну

— А ще про що спитай! Ну й кручена...

С т о н о ж к а

— Гавно!

Д і д Ю х и м

— Та вдар її, Йване!..

О р и ш а заплакала

— Коли ж п'ятеро, вірите... Од першої пречисти без хліба... А тут і Оленка померла. Люди присікались — якби, кажуть, рідну доньку, то не поховала б без батюшки... А я, от побий мене боженька, таточко, не чужа Оленці... Аж тепер признаюся: у житі родила, принесла й сама собі підкинула.

П а н ь к о кулаком об стіл

— Не йтересно! Годі!.. Наобридло мені усе це... Щодня у сільраді: той помер, той помирає, а той пухне... Дурні ми були, що хліб дали вивезти!.. Ходили, шували, трусили, а що нам за це?.. і обще революція не йтересна стала, от!..

Повів Панько оком, випитуючи кожного приховану думку. Похнюпились усі, мовчазні. Тільки в Мусія губи аж бриніли, от-от щось скаже. Засміявся Панько

— Ну це я шуткома... Вип'ємо, дяю Мусію! Вип'ємо, та розкажіть такого, щоб за пупа взяло!..

Ніхто й не помітив, як у хату
ввійшов Серьога Смик, голова сіль-
ради. Почув він Панькову мову

— Ну, коли вже Панькові захотілось такого, щоб за
пуца взяло, то я розкажу...

П а н ь к о

— Це ти, Серього?

С м и к

— Ні, не я...

К о п и с т к а

— А ми оце трошки...

С м и к

— Бачу... Так хочеш такого, щоб за пуца взяло?

П а н ь к о зніяковів

— Та то я так... Згадалось, як у повстанцях, да... Один
чудій розказував... Кишки рвали...

С м и к

— Я кращої розкажу... Такої, що й пуца порвеш. Хо-
чеш?

П а н ь к о

— Дайош!.. Тільки ти вибий... І щоб було йтересно...

С м и к

— А слухай!.. Сьогодні я довідався, що Гнат Гиря мп-
нового продкомові не платив. Був агент у волості й казав,
немов у Гирі є посвідчення з печаткою й підписами од
пашої сільради, що його млин ціле літо не молот...

К о п и с т к а

— Гирин млин? Та він ще й тепер меле...

С м и к

— Так оце я й питаю в товариша секретаря, молов, чи не молов Гирин млин? Панько прикипів до лави. Хотів устати. Не зміг. Хіба вже за пупа взяло?

П а н ь к о

— Дурниці!.. Це на мене поговори... Це брехня! Ти докажи, а не так...

С м и к

— Як?

П а н ь к о

— Не такички, як...

С м и к

— Ну як?

П а н ь к о

— Як той... як його...

С м и к важко підійшов до Панька

— Ти посвідчення писав?

П а н ь к о

— Яке підсвідчення?

С м и к

— Посвідчення Гирі, що його млин ціле літо не молов?

П а н ь к о

— А чорт його зна! Може, й писав... Бо в мене вже нерви в голові заплутались од такої роботи, що зрання й до ночі сидиш у раді та пишеш статистику...

С м и к важко вгруз руками в стіл

— Ти не викручуйсь... от... Посвідчення ти написав за три фути кримського табаку... Звільняв Гирю з черги в підводи, бо виявся за його дочкою... і продавав паше більшовицьке движіння...

П а н ь к о

— Хто продавав? Ти докажи!.. Да й плювати хотів я на цей твій виказ! Бо я теж переверот у революції робив і з кадетами воював. А млин — це дурниці, й обще ми ще побачимо, які будуть докази... Одскочив до порога. Я в повіт напишу. Я ще покажу вам!..

Ударив дверима. Вийшов.

С м и к услід

— Ах ти ж... йюда-предатель! Хабарник! Гад! Прийшов наказ з повіту: забороняється хліб одбирати й трусити, так про це перший узнав... не я, голова сільради, а Гиря... Гирі продавався гад і революцію продавав по шматочку..

Посмутніли всі у хаті

С т о н о ж к а

— Аж тепер я бачу, який ми ще темний народ... Повна піч у голові. То був урядник, хабарі брав, а тепер свій брат спотикається...

К о п и с т к а

— Не журись, браття!.. Тільки держись купи, головне тут — контакту держись... Повагом, повагом — та й вийдем на рівний шлях... Та що там казати!.. Сідаймо та вип'ємо, закусимо, поговоримо про це!

С м и к

— Вилий!

Копистка, не дочувши, налив йому чарку
— Чарчину од серця, щоб не пекло...

Смик

— Вплий, кажу!

Копистка

— Та що ти, Серього?..

Смик

— Вплий!..

Копистка

— А не горячись, братухо, тр-р... бо можна захекатись!.

Смик

— Вплий, бо це той самогон, що Гиря умисне підкинув, як хліб у його шукали... Знав, як замазати очі комісії. Підкинув п'ятнадцять царських карбованців, оберемок старої вовни, а всередині барильце самогону поклав... Де б тукати далі, а комісія за барильце та й назад...

Параска

— А не казала я?..

Смик

— Бо Панько перед вів!.. А я знаю, що в Гирі ще одна яна з хлібом є.

Параска до Копистки

— Не казала: ой, Мусію, не водись з Паньком, не пий!.. Дак хіба послуха, руда сатана!..

Копистка

— Знаєш, що, Параско?

П а р а с к а

— Що?

К о п и с т к а

— Не піднімай прешій, от що!.. До Смика: Так не вип'єш? Той ні слова. Ну, як так, то й я не питиму. І ніколи більше не питиму... Та що там казати! Впливай її к лихій матері, Серього! Дивиться, що Смик жде, щоб він вилив. Знаєш, Парасю, що?

П а р а с к а

— Ну що?

К о п и с т к а

— На, вилий!..

П а р а с к а

— А сам ти що — боїшся?

С м и к т о д і

— Авжеж боїться.

К о п и с т к а

— Народнеє ж добро...

С м и к

— Куркульського самогоцу вилити боїться!.. А якже! Це ж свате причастя Гирине, а Мусієве дсбро.

По цих словах аж кркнув Копистка. Схопив недопиту пляшку-підійшов до помийниці та й узявся виливати. Тиша в хаті стала. Всі до Копистки повернулись, аж витяглись. Як уже вилив Мусій самогоп, підійшов до помийниці дід Юхим. Постояв, подививсь і усміхнувся

— Горе нам... та й ми ж сукини сини!

Копистка

— Трах-тара-рах, резолюцію прийнято!

8

В а с а на дверях

— Дядю Мусію! Монашки у Гирі... Акафиста вже читають... Людей повен двір... Кажуть, од архирея прийшли з благословенням.

II

У Гириній хаті черниці акафиста читали. Жінки приспівували

— Радуйся, невесто неневестная.

У порога глухонімий Ларивон на сторожі стояв, темний, високий, з дрюком у руках. Мугикав

— Го-ге-гу-ги-и...

Шепотіли жінки

— Чули, що монашки казали?

— А якже! У монастирі коні стоять, ігуменю заму-
чепо...

— А чули, знаки на небі появилися?

— А якже! Хрест зоряний вночі й титла огняні, щоб
ополчалися на комунію...

— А правда, що в одного чоловіка дитина народилася
стали христити, а воно на сокиру обернулося?

— На кават, я чула. Це знак тому, що багато ще люду
загине на шибеницях...

— А сокира — то на кров, кажуть...

Приспівували

— Радуйся, невесто неневестная!

Гомоніли тихо чоловіки

— Бачили, половина комвезамів пухлі ходять?

— А якже! Стоножку Івана питав, чом їх не рятує
комуна.

- Ну?
- Мовчить.
- Невже мовчить?
- Ані слова. Мовчить та ще гірше пухне.
- Кумедія, хі-хі-хі...
- Огож, кажу, ти чужого хліба об'ївся кхі-кхі-кхі...

Приспівували

- Радуйся, невесто неневестная!
- Собак їдять.
- Так їм!
- Котів.
- Отак їм!
- Радуйся, невесто неневестная!

Задзвонив годинник. Хтось почислив

- Раз, два, три... сім, вісім.

2

Гиря вийшов із другої хати

- Кінчайте, сестриці, бо вже ніч.

Всі загомоніли

- А пора!
- Авжеж пора! Стали розходитись. Спасибі, сестриці, за акафиста! І вам, до Гирі, Гнате Йвановичу! За просвіщеніє... у сінях. А сніг! А мете!

Розійшлися. Монашки, як тіні. Тихо погасили свічечки, безгучно вийшли в другу хату. Гиря підійшов до глухонімого, ва кивах, на мигах йому

- Ну, а ти чого стоїш? Цібе на сторожу!.. Що? Ага, пайку ждеш, їсти хочеш. Дам, дам... Тільки трошки дам,

щоб не спав та злий був. Краще будеш стерегти... Причинив двері в чуланчик, гукнув: Лизю! Уріж там Ларивонові скибку хліба. Чуєш?

З

Увійшла Лизя у шовковій юпці, на високих заках. Гиря до неї

— Уріж, кажу, Ларивонові... Та що це ти моду взяла прибиратися щовечора, як на весілля? Що це за норови на тебе напали?

Лизя

— Які там норови! Ще що видумайте!

Гиря

— Та ще й набілилася?

Лизя

— Пхи!.. Ще що видумайте!

Гиря

— Зараз скинь! Люди приходять акафиста слухати, а вона... Одразу чутки рознесуть, що ми барахла за хліб наміняли.

Лизя

Та коли ж я приберуся? Вже два тижні, як той акафист читається...

Гиря

— Тоді, як голод перестане, а тепер не смій!

Лизя

— Пхи! Як голод перестане. Ще що видумайте! Он Килька Годованого щодня прибирається.

Гиря, повів очима

— Я тобі кажу. Чуєш? Лизя взялася красти хліб. Багато не ріж! Та не криши, чуєш?.. Дай по сюди крихти! Лизя одки-

нула ножа. Та не сердься! От повечеряємо, тоді й прибирайся. Занавісь вікна й хорошись собі хоч до ранку, аби тільки ніхто не бачив...

Лизя

— Та я тільки приміряла, а ви вже й на крик.

Гиря

— Ну, годі, не сердься! Бач, усього понамінював тобі.

Лизя

— Пхи! Он у Кильки Годованого барахла ще більш нашого. У неї пахощі французькі й гітара...

Гиря

— Ну, нічого. От скоро я поїду в город і куплю тобі знаєш що?

Лизя

— А що?

Гиря

— Ану вгадай.

Лизя

— Пхи! Стану я ще вгадувати.

Гиря

— Дуреня ти! Грамофон тобі куплю. Кажуть, що дешево стоїть — півпуда ячменю.

Лизя

— Папашо! От аби ви купили мені духів... У такому гранчастому бутлику. Що запашні — міри нема! Ось понюхайте. Дала йому хусточку. Килька побризкала.

Гиря понюхав хусточку

— Ти ба, й справді пахуще якє, немов миро церковне. Ти розпитай Годованих, де вони купували. Поїду в город і тобі куплю. Замугикав глухонімий. Гиря до нього: Зараз дам!..

Лизя

— І навіщо ото закликаєте його в хату! Вошей на йому, грязюки, що й страшно дивитись... А смердить!..

Гиря

— Він акафиста стеріг, старців не пускав...

Лизя

— Ог, їйбо, не можу дихати! Пху, як з барлоги! Утечу!

Гиря

— Не показуй виду, а то ще розсердиться! Ти не дивись, що він глухий і німий. Норовистий, а злий! Правда, дядюго, що ти хоть дурний, а злий?.. Ну, на тобі твою пайку... Та перехристи лоба, глуха манія... Де вже там! Підожди, хоть я за тебе помолюсь. Повернувсь до божниці. Отче всіх, на тя вповаємо і ти даєш нам пишу...

4

Тихо, через силу увійшла Орина.
Лизька накрила хліб рушником

— Папашо! Орина!..

Гиря обернувся, заступив хліб

— Ти знов приперлась?

О р и н а

— Драстуйте-драстуйте, татонько мій рідний!.. Хоч шматочок дайте!

Г и р я

— Скільки я тобі казав, що нема в мене хліба! Сам голодний сидю.

О р и н а

— Хоч шкуриночку, мій боженько...

Г и р я

— Тобі що сказано?! Нема!

О р и н а

— Хоч понюхати дайте, а то ж усе сніг та сніг... Що вже набридло його їсти.

Л и з я

— Ідіть з хати, бо холоду нанесли...

О р и н а

— Хоч гарячої водиці, щоб погрітися. Ой, любі мої, золоті мої, я ж у вас колись служила, хату мазала і тебе, моя доню, няньчила... Доглядала, доглядала, як свою рідну. Та все тобі співала одієї, як її... Пам'ятаєш?.. Заспівала:

М'ята моя рум'яная,
Дитя моє коханое

Г и р я

— Кажу тобі — хліба нема! І не буде!.. До комуни йди!

О р и н а

— Хоч крапельку, хоч посидіти, бо вдома ж холодно-холодно... Я тільки хвилиночку, я тільки отак рученьками

до тепленького, бо вже, здається, цілий вік сніг іде...
Торкнулася пучками комину

Гиря як не впзвірпється

— Буду з тобою ще панькатися! Геть, собача печішко,
з хати! Чуєш?

Посунулась Орина в сінн. Коли тут
Ларивон до неї: мугика, тиче їй у руки
свою пайку хліба. Вийшли

Л п з л

— Чи не симпатія вона йому! Зареготалась.

Гиря плюнув

— Пху! Ти диви на його, на глуху манію... Та куди ж
це він? Оце так сторія! Собак покрали, а тут ще й сто-
рож — за старчихою побіг.

Ларивон вернувся. На голові її на
плечах сніг. Гиря до його

— Дурний ти, як беркові штани! Та не ревн, як той
віл... Оддав хліб, тим і добрий. Більше не дам! Не дам, не
дам!.. Бо ще понесеш якій симпатії, а вона й розбовкає
на все село, що в мене є хліб... Цібе на сторожу — ніч!..
Підожди, я сам за тобою вийду та покажу, де стояти й хо-
дити, щоб і церкви доглядав, і моє добро стеріг... А ти,
Лизю, постели мені в цій хаті, бо тут зручніше буде з вікон
поглядати.

Вийшов за Ларивонм. Лизя зана-
вісила вікна, принесла дві подушки-
кожух. Потім вийняла люстерко і по-
чала виглядатись. Заспівала:

Об чом, дево, плачеш,
Об чом сльози ллєш.

Чобітками рип-рип увійшов Панько

— Здрастуй, Лизько!

Лизя

— Паню!

Панько

— А старий?

Лизя

— Цс-с... Вийшли до худоби... Та струси сніг, на якусь марюку похожий! Почала сама трусити.

Панько

— Дурниці! Не чіпляйся хоть ти...

Лизя

— Диви, який сердитий! Яка це муха тебе вкусила?

Панько

— Це муха, Лизько, а... Потер лоба. Сlish... дай ша-мати, Лизю!.. Зранку не їв.

Лизя

— Я б дала, Паню, та зараз увійдуть папаша. Краще, як вони ляжуть, тоді. Чом учора не приходив? Я й борщу була залишила.

Панько

— Ніколи було. Статистика замучила.

Лизя

— І коли вже ти її скінчиш?

Панько

— Дурницю питаєш! Хіба можна тепер статистику скінчити? Тільки по складу та перепишу — один помер, другий помер, п'ятий, десятий... Чор-зна що робиться! Всю статистику мертві перевертають догори ногами.

Лизя

— Зараз увійдуть папаша. Може б, ти вийшов на який час у ту хату або надвір?

Панько узяв її за руки

— Дурниці! Не боюсь, бо маю до старого діло. Сlish, Лизю... дай пошамати! Віриш, аж темно в очах і ввесь світ немов... хитається, хилиться отак на бік...

Лизя пригорнулася

— Зажди трошки, Паню! От нехай усі ляжуть... Тоді пошмаєш... Слухай, Паню, а ти ж мене будеш сватати?

Не зрозумів Панько. Знову потер собі лоба

— Сватати? Як це сватати?

Лизя

— Диви! А ти думав, що так і почуватимеш зо мною даром?

Пап'юко

— А, сватати! себто весілля справляти, самогон пити, шамати. Шамати, слиш, Лизю, шамати я хочу!.. Подививс на неї голодними очима. Гляпу на тебе й на себе. Ти, як цвіт той, вся налита — у мене ж самі маслаки... Сил нема вже, Лизю... Сів до столу. Схилився.

Лизя так і прилипла до його

— Як засвагаєш мене та повінчаєтесь, Паню, ох і годуватиму: борщем, м'ясом, холодцю наварю, вареників з масличком, сиром...

Панько аж застогнав

— Коли, коли ж це буде? Даваймо завтра, Лизько, сьогодні!.. зараз!..

Лизя

— А хто ж тобі заважа, дурненький? Проси папашу сьогодні, засилай сватів, а в неділю й до церкви...

Панько устав. Одхилився од Лизі

— До церкви, кажеш... Не можна мені, бо я ще совецький. Та й патлатих не люблю!

Лизя напружилась. Твердо сказала:

— А ти ж думав як? Я хочу, щоб нас повінчали... Я хочу, щоб ти був моїм, нашим, а не совдецьким...

Панькові згадалося

— Ще як у повстанцях був, то волочив патлатих... Ех, і йтересно тоді було, да!.. Трощили ми буржуїв, як хотіли... Керенок було за поясом... Зарипіли чобітки. Завпхрився чубок над лобом. Раз в одного попа ночували... От де сміху було, як на приставленії! Попаді наказали грамофона крутити, а попові гопака танцювати. Ха-ха-ха... Якби ти, Лизько, бачила, як він у рясі...

Лизька на його морозом війнула

— Не люблю я таких балачок!.. Перестань!

П а н ь к о знітився

— Йгересно.було, да... А тепер голод, шамати хочеться, шамати... Хіба доведеться?.. А, чорт його-бери! Все одно комнезами мене з ради вигризуть...

6

Г и р я вернувся. Бликнув на Панька, на Лизю, усмішку в уса сховав

— А я чую — двері рипнули... Думав, що Лизя виходила.

П а н ь к о картуза в руді закрутив

— Доброго здоров'я, Гнате Архиповичу!

Г и р я

— Здоров, здоров, товаришу секретар! Яким вітром до нас?..

П а н ь к о

— Та це скінчив діла у раді та йшов додому... Дивлюсь — у вас ще світиться.

Г и р я

— Так, так... Ну, що там нового? Що чути?

П а н ь к о

— А є новини, Гнате Архиповичу...

Г и р я поважно, спокійно

— Ти б, дочко, дала Пантелеймонові Петровичу поїсти. Що там є у тебе?

Л и з я

— Трошки галушок зосталось.

Г и р я

— Галушки ж либонь холодні... Краще достань огірків, укриши сала, або що...

Лиза

— Може, папашо, яєшию спрягти?

Гиря

— Во-во! Хай чоловік по трудах своїх попоїсть. Знаю, яке те писарювання та й ще під лихий такий час... Жалювання, мабуть, не платять?..

Папко

— Бомага з повіту прийшла: з усіх церков речі коштовні забрати: чаші, хрести золоті, общо — срібло, золото...

Гиря уважно

— Гм... Як це чаші?.. Навіщо?

Панько

— На голодних немов би. Так пишуть.

Гиря по павзі

— Гм... Приїдуть з повіту, комісія, чи як?

Панько

— Ні, тут... Як на обчеських зборах більш половини за це голоси подадуть, тоді вже комісію...

Гиря

— Немоя би виходить, що як народ скаже? Не силою?

Панько

— Та вопо так тільки пишуть, щоб комнезами перед повели... Оде Смик та Копистка по хатах і побігли...

Гиря

— Ага!.. А збори коли?

П а н ь к о

— Не буде.

Г и р я

— Як це... аджеж пишеться?

П а н ь к о

— Смик казав, навряд, щоб біднота зібралась... Не дійдуть...

Г и р я

— А то так. Куди їм сердешним... Не ходять вже, а лаять... Доведеться, м'ять, одкласти?

П а н ь к о

— Так Смик хоче, щоб по хатах підписались, щоб без зборів це діло зробити...

Г и р я

— Що?! А коли?

П а н ь к о

— Немов би завтра.

Г и р я аж стілець тріснув під ним

Що-о! Завтра?.. Устав. Господи, ще не все! Ще не все! . Та що вони думають — життя все зірвати, як двері з петель? А не дозво... Гримнув на дочку. А ну там совайся скоріш!

Л и з я здивувалася

— Папашо!

Стукнуло в причільне вікно. Гиря не почув. Зиркнув на Панька, потім на дочку

— Пантелеймон же Петрович той... голодний, либонь, наробився, а ми його про те, про се...

Лизя

— Та я й так уже захапалась. Хай краще Пантелеймон Петрович допоможе в печі розпалити.

Гиря

— Ще що скажи з дурного розуму! До Папька. Чи бачили таку ледачу дівку?

Панько

— А чому ж не допомогти! Та я залюбки...
Раз-два — лєвой! На послугу до вас, молодая хазяйко!

Лизя

Зараз ідіть у чулан та запаліть мєші в печі! Солома й кизяки у сїнях...

Панько стукнув, рипнув чобітками

— Радий слухати! Пішов.

Лизя до збентеженого батька

— Хтось стукнув у вікно. Мабуть, Годований. Послі розпитаєтесь. Вийшла.

Гиря зиркнув у вікно. Пішов одчитати.

7

Прийшли двоє: дід з цїпком і високий огрядний чоловік — Годований.

Дід з цїпком струсив сніг.

— Насилу добились: б'є, мете, крутить, щоб ти знав. Прямо тобі ціла ліворучія. А тут іде Ларивон трохи дрючком не загилів...

Г о д о в а н и й

— Стереже, як часовий на посту. Насилу вгамували.
Ху! А ми оце до вас, Гнате Архиповичу, прийшли, чи не
знаєте ви...

Д і д з ц і п к о м перехопив

— Чого отой Смик та Копистка...

Г и р я

— По хатах бігають?

Д і д с ц і п к о м

— Еге... Невже знаєш?

Г и р я

— Знаю.

Г о д о в а н и й

— Хто сказав?

Г и р я

— А є такі. Показав па́двері Не так покищо голосно ка-
жіть, бо...

Г о д о в а н и й

— Ага! Молодця у вас дєвка!

Г и р я

— Та вже діли своє знає...

Г о д о в а н и й

— Так оце ми до вас: що то значить, що вони по ха-
тах бігають?

Д і д з ц і п к о м

— Якби чого не вийшло, щоб ти знав?

Гиря

— А вже виходить! Я оце по вас сестриць думав посилаати...

Годований

— Ся як!

Гиря

— Виходить так, як од архирея через монашки було упереджено: завтра братимуть з церкви чашу й хрест... Прийшла така бомага... Пишеться, щоб на обчеських зборах, з народного дозволу це робилось, та Смик і Копистка не дурні. Знають, що голота вся на збори не полізе, так вони ото й майнули по хатах своїх писати... Думають без зборів це діло зробити...

Пауза. Сипнуло снігом у вікно. Годований аж за голову вкопився

— Та невже ж таки заберуть?

Дід з ціпком

— Га?

Гиря мовчки поправив лампадика.

Годований

— Ну то як же, Гнате Петровичу?

Гиря перехристився

— Пора!

Дід з ціпком

— Що саме, Гнате?

Гиря

— Пора, кажу!

Скинулись Гиря й Годований очима.
Один одного зрозуміли

Годований по наузі

— Так граймо на тривогу?

Гиря

— А так...

Дід з ціпком залупав бровами

— Та що саме — не второпаю?

Годований

— Це, діду Онисько, воєнний сигнал такий є — тривога. Щоб, значить, ать-два — і всі, як один, на ногах!

Дід з ціпком

— Ага, ага!.. Тепер добрав діла.

Гиря

— Удосвіта рано сестриці підуть по наших хатах. Казатимуть, щоб не піддавалися і хреста та чаші святої анікому. Бо скоро, мовляв, край буде камуні...

Дід з ціпком

— І большевицькому движенію, щоб казали.

Гиря

— А виходить — край їм!.. Оце й золото з церков забирають, щоб було чим по заґрянцях жити. Не дозволимо, господи!

Годований

— А як дійдеться чого?

Гиря

— В усі дзвони вдаримо, з хуторів людей покличемо, муром станемо!

Годований

— Та ні, я про щось протчеє...

Гиря підвів брови

— Ви думаєте?

Годований

— А не обійдеться.

Пауза. Тріснуло в лампадику. На
обличчі в Гирі тіні заграли. Попра-
вив лампадика і мовив глухо:

— Ну, що ж... і про такий случай є чоловік.

Годований

— Хто?

Дід з ціпком

— А я знов не второпаю, що ви й до чого?

Годований

— Помовчіть, діду. До Гирі. Хто?

Гиря

— Ларивон!

Годований несподівано, розложисто

— Ха-ха-ха. Оце вже ілюзіїон!

Гиря зачепило його

— Не ймете віри?

Годований

— Та... Глухе ж і німе. Як говорилося у нас, у драгу-
нів — ідіїот!

Гиря

— Хочете, при вас наведу його на тропу? Гукнув у другу
хату: А ввійдіть, сестриці, сюди!..

Нечутно з'явилися черниці. Гиря
до них

— Побіжіть котора та покличте Ларивона! Він там біля клуні або біля церкви... Через садок ідіть! Черниці метнулись обидві.

Г о д о в а н и й

— Ет... Даремно й язика терти — воно ж не зрозуміє!

Г и р я

— Ви немов за дурного мене маєте...

Г о д о в а н и й

— Та ні! Ларивона я маю за дурня.

Г и р я

— А не такий вже дурний. Я йому на мигах, на знаках про царя й про комуну — про все. Та й сам він бачив, як хліб трусили та забирали... Там такий злий на комнезам, що аж-аж.

Г о д о в а н и й

— Ой, чи такий же він до самого споду?

8

Вернувшись черниці. За ними зав'яний снігом, всунувсь Ларивон. Без шапки. На голові білим вінком сніг

Г о д о в а н и й

— Та в його шапки нема, чи як?

Г и р я

— А то як вітер, гроза або оце хуга, дак він без шапки отак цілу ніч виходить. Повернувся до Ларивона. На мигах, на знаках йому. Сідай, Ларивоне, до печі!.. Погрійся! Та сніг

обтрусив, сніг... Та дрючка у куток постав... Не хочеш? То сідай так.

Замугикав Ларивон. Обтрусився.
Тільки на голові сніг білим вінком
зостався

Г о д о в а н и й

— Та невже ото він розуміє?

Г и р я на мигах, на зпаках

— Дивись, Ларивоне!.. Комуна ота написала... комнезамам... що у нас хліб забрали й одвезли, знаєш?.. Ларивон замугикав. От-от... Зрозумів? Комуна написала хреста й чашу з церкви брати, корогви брати. До Годованого: Він любить корогви носити. До Ларивона: Усе срібло-золото... Всі цяці брати... цяці... Показав йому на позолоту і срібні вінці в іконах. Написала забрати! Ларивон замугикав. І чашу божу заберуть! Чашу!.. Оту саме, що батюшка з неї меду давав тобі... Зрозумів? Но-но! Одвезуть, одвезуть... Зуби собі робитимуть! Бачив, у комісара, що жив у нас отут на квартирі?.. Ну, от... А церкву зачинять, запечатають і тебе наженуть...

Д і д з ц і п к о м

— Як собаку наженуть, щоб ти знав...

Г и р я

— Завтра прийдуть до церкви. Не треба пускати!.. Бити їх треба!.. Звівся Ларивон. Голосніш замугикав. Смика отого, Копистку Мусія знаєш?..

Д і д з ц і п к о м не втерпів

— Бити їх!

Засварився дрючком Ларивон. Замахав. Тіні по стінах побігли.

Гиря

— Отак!.. Отак!... До Годованого. От хто вдарить! А ви не вірили...

Г о д о в а н и й тоді й собі

— Бий їх!

Д і д з ц і п к о м

— За разв'орстку бий!

Г о д о в а н и й

— На махан бий!

Ч е р в и ц і й собі

— Бий їх!

— Бий! Бий!

П е р ш а підскочила до Ларивона. Співає. Плаче

— Ми трудились... Килимки, обруси ткали... Людям... Ми капусту, квітки поливали... Васильками пахло, сонечко було. А вони нас... на сніг, на мороз...

Д р у г а збоку забігла. Протягла руки

— Хрест зняли на брамі... Хлак червоний там... А ми бігли, бігли... через греблю, лугом, степом... Ніч та сніг... Ніч та сніг... Ще й досі трусимось... Ось дивись — трусимось.

Обступили Ларивона. Сіпають, шарпають, плачуть. Гиря на силу їх вгамував

— Та він же глухий, не чує... На знаках йому треба на мигах... А ви... Та ви, дивіться, засмикали його!.. А, господи!.. Та ви його ще з тропи зіб'єте, що допіру я навів... Одступіться!

Одсапались усі. Ларивон, сварячись, став до стіни. Сніговий вінок почав

танути. Скотилися перші краплини —
немов чужі сльози на Ларивоновім
обличчі. Тоді Гиря до Годованого

— А що! Тепер вірите?

Г о д о в а н и й

— Спиніть, бо ще когось загилять.

Г и р я до Ларивона

— Ну, годі... Завтра! Розумієш — завтра! Во-во... А за-
раз... Зашаруділо щось, замадало за дверима. Всі обернулись до
дверей. Гиря запенокоївся. Це вп, сестриці, сіней не заперли...
Хто там?

Почувся голос

— Це я... Стоножка Іван. Одчиніть!

Г и р я пошепки показав усім, щоб вийшли
у другу хату

9

Засніжений, спираючись на діпо-
чок, тихо увійшов Стоножка

— Це я, Гнатє Архиповичу... От що я вам скажу, Гнатє
Архиповичу. Я прийшов... Позичте мені хоч з півпуда...

Г и р я

— Гай, гай, голубе мій, якби ж то я мав що позичити...

С т о н о ж к а

— Озадку, чи той... макухи, може, а то ж сами бачите —
гину... У Гавши вже ноги спухли...

Гиря

— По ширості скажу, Йване, залилось ячменю того пудів з десять — держу на насіння... Ні жита, ні пшениці й озадку нема... Коли не віриш, ходім покажу горище, засіки, бочки... Ось ходімо!

Стоножка

— Та нащо! Не треба, Гнате Архиповичу, я вірю вам...

Гиря

— Бачиш, посивів? Ночами не сплю, все думаю, об весні помишляю, як сіяти будемо, Йване? На все село семеро коней залилося: у мене, у Годованого, у діда Ониська, у Щербака Трохима. А пшениці — ні зернини, ні проса, ні гречки нема. От коли загибель прийде, Йване, так це весною. Усім буде край!.. По паузі. Ну, що там кажуть Смик та Копистка? Невже тому правда, що мають забрати в церкві чашу христову, хрест, позолоту й срібло?..

Стоножка

— Кажуть, бомага прийшла...

Гиря

— Ну, а ти, Йване, як про це думаєш?

Стоножка

— Не думав про це, Гнате Архиповичу, бо не можу... Світ в очах отак хилиться, крутиться... Запаморочилось у голові так, що іноді не знаю, де я й що мені робиться.

Гиря

— Га? До чого довели людей! Дивитися тяжко...

С т о н о ж к а

— Гнаге Архиповичу!.. Може, у вас... кішка є, то позичте...

Г и р я

— Стямся, Йване! Де ж таки видано було, щоб християнська душа вживала коли котятину... Та краще вже вмерти, як ото їсти котів чи собак...

С т о н о ж к а

— Та ні, я не їсти... Миші завелись у хаті, дак Ганча просила дістати кішку...

Г и р я засміявся

— А де в тебе тії миші взялися! Давно, м'ять, подохли вони... От що, голубе мій, дав би я тобі ячменю, якби ти...

С т о н о ж к а аж скинувся, ожив

— Я одроблю!.. Я...

Г и р я

— Дав би з останнього, кажу, якби ж ти одцурався їх, одсахнувся від Копистки та Смика та й повернув на християнську тропу...

С т о н о ж к а

— Я той... я краще одроблю вам...

Г и р я

— А, голубе, що мені твій одробіток! Ти на правильну тропу вийди! Он завтра вони забиратимуть з церкви чашу і хрест, ти що їм скажеш? Дозволиш, чи ні?.. У Стоножки голова поникла. Га? Стоножка засіпався. Невже, питаюся, дозволиш і з богів сорочки познімати?

С т о н о ж к а

— Не знаю про це...

Г и р я

— Гм... Так таки й не знаєш?

С т о н о ж к а

— Не думав про це..

Г и р я

— Гм... Якщо не думав, то піди та подумай, помисли... А тоді приходи! Тим часом і я подумаю, обчислю... Глянув на годинника. Ти дивися, вже скоро десять! Біжить час, обминає нас... І не зглянешся, як отак і смерть у двері набіжить...

С т о н о ж к а глухим голосом

— Гнате Архиповичу! Я за вами руку підійму... Як скажете, так і чинитиму...

Г и р я

— Е, ні!.. Я не приневолюю, я не силою тебе, Йване. Ти краще подумай, голубе, виваж все це, обміркуй...

С т о н о ж к а

— Я вже надумавсь... Я за хрест і чашу... Щоб не брали їх, скажу, і щоб більш нічого у людей силою не брали.

Г и р я

— Ось-ось воно й є: щоб силою не брали! Святу правду, Йване, кажеш — щоб не брали силою!.. А брали, спитавшись у хазяїна, дозволу випросивши у людей, у громади... Ех, жаль який, Йване, що ти прозрів тоді, коли вже у мене силою забрали хліб, а ти ж і помагав його брати!..

С т о н о ж к а

— Простіть, Гнатє Архиповичу!

Г и р я

— Ну, та вже хай бог тебе простить... Мішечка у тебе часом нема?... Ага, торба!.. Давай... Та вона така, що пудів зо два влізе. Постій тут, я зараз... Вийшов у сінні і скоро вернувся. А знаєш, Іване, ти ось що... Ти краще прийди по ячмінь до мене завтра чи там позавтра.

С т о н о ж к а

— Я, їйбо, дядечку, за хрест і чашу... Може, не вірите, так я заприсягнуся...

Г и р я

— Приходь завтра... Як тільки ото скажеш привселюдно, біля церкви, що ти за хрест і чашу, як тільки покаєшся, так і приходь... Позичу, голубе, їйбо, позичу і так дам.. Серця увірву шматочок, а таки дам...

С т о н о ж к а

— Дядечку, Гнатє Архиповичу! Сили моєї не вистачить до завтра... Боюсь, що не встану, до церкви не дійду, десь упаду...

Г и р я

— А, господи, не можу на такі муки дивитися... Не можу, Іване!.. Серце крається... Постій, постій, голубе...

Підійшов до столу, одкинув рушника і, взявши в руки буханок хліба, урізав половину. По тому, повагавшись, ще шматочок додав

— На, Іване! Оддаю тобі свій завтрашній пай, бо сам уже давно на порціях живу.

Стоножка, чолом йому давши

— Спасибі вам!.. Спасибі!..

Гиря

— А завтра прихось до церкви... Чуєш?

Стоножка із сіней

— Прийду!

10

Вернувся Гиря в хату, аж тут Лизька із чулану вийшла. Очі сяють, на щоках ягідки грають. Підійшла і пошепки

— Папаню, милій... Завтра свати до нас будуть. Чуєте? — свати!

Гиря стрепенувся

— А не бреше?

Лизя

— Ні, ні, щось на його оті комзливні насіли, дак він на все рішився...

Гиря

— Та невже?

Лизя

— Цс-с...

Гиря

— Рішився, кажеш?

Лизя

— Цс-с-с, папаню... Не показуйте йому, що ми так і зраділи... Пхи!

Гиря

— Гм... Подивлюсь на тебе, Лизю, — вилита ти мати. Покійна теж така була, царство їй небесне... Ну, йди, доню, до нього... Та гляди лишень, щоб не обдурив!..

Лизя

— Пхи! Ще що вигадаете! Не на таку напав...

Гиря

— А про церкву ти йому нагадала?

Лизя

— Піде й до церкви.

Гиря

— Гляди ж... А па весілля — духів отих та пахощів повне відро тобі куплю... Постривай ще... Озирнувся, одчинив якусь лядку, витяг пляшку симогону, одлив половину. На, почастуй... Тільки багато не давай... Та гляди мені!..

11

Вийшла Лизя. Гиря пройшовся по хаті. Із другої хати вийшли Годований, дід з цітком, черниці, Ларивон.

Гиря усміхнувся до них

— Чули?

Годований

— Голова у вас, Гвате Архиповичу.

Гиря

— Просвітляється життя, просвітляється. Повернувся до божниці. О, господи, царю небесний! Перебори ти силою

своєю революцію! Попали ти її огнем своїм! Полесом
укрий! Вітром розвій!

Черниці стали навколішки. Заше-
лестіли губами й широкими рука-
вами. Молилися всі

— Поверни все на старий лад!.. Та невже ж ти не в си-
лах подужати комуну? Бий її, трохи, з корінням виривай
геть!.. Ти покарав був Йова милосердного, даж ти ж йому
повернув усе добро... Верни ж нам наше добро, що комне-
зами забрали!.. Верни коні, хліб, худобу, гроші!.. Ну,
верни ж, верни, тебе благаємо!..

III

Біля церковної брами зібралась комісія: Смик, два пезаможпники. Підійшов Копистка з ключами.

Смик навстріч йому

— Ну як?

Копистка

— Ключі ось, а піп не хоче йти. Каже, що хорий...

Смик

— Він прочитав протокола, і що з центру пишуть?

Копистка

— Прочитав.

Смик

— Ну й що?

Копистка

— Дуже, видно, зрадів, бо губи так і вдарили тропака...

Смик

— Кинь жарти!.. Ти йому сказав, що й як?

Копистка

— За все сказав... Каже — не вийду, хорий...

Смик одімкнув браму

— Будемо брати й без його. А в протокол впишемо, що піп одмовився... Заходьте, товарищі! Спичив Копистку.

А ти в церкву не заходь, чуєш? Твоє діло тут наглядати. Пошепки. Наш Юда — Панько — почував сю піч у Гирі, спав з його дочкою, то, мабуть, про все уже вишепотів...

Копистка

— Про це, братухо, я вже знаю. У мене жінка — телеграф.

Смик

— Так я його сьогодні із ради вигнав і наказав очей навіть не появляти...

Копистка

— Торкай, братухо, торкай!

Смик

— А як що трапиться, то...

Копистка

— Ет!.. Не малолітнє ж я дитя,— торкай!

2

Пішов Смик. Копистка, щоб не стояти на видпоті, зайшов за примурок. Тільки скрутив цигарку, аж тут Гиря

— Що це ти, Мусію батьковичу, стоїш тут? Хіба чого стережеш?

Копистка йому під тон

— Авжеж так! Даром не стояв би.

Гиря

— Може, церкву святу, щоб часом ніхто не окрав?..

Копистка

— Може, й церкву.

Гиря

— Спитать би, чашу золоту, чи як?

Копистка

— Сказать би й чашу, і плащаницю, і все чисто.

Гиря

— Гм... Од злодіїв, чи як?

Копистка

— А то ж од кого, думаєш?

Гиря

— Невже ж воно є такі, що й на божее добро вже зазіхають?..

Копистка

— Якби то на боже, а то ж на наше, на народне...

Гиря

— Гм... А хто ж вони, оті злодії?..

Копистка

— Та ті ж самі, що, чужими руками хліб робивши, по-закопували його в лми як крадене — ви!

Гиря

— Ой, шануйсь, Мусію!..

Копистка

— А то що?

Гиря

— А то, що за такі слова... не помилує тебе господь милосердний... Не помилує!

Копистка

— А хто тобі казав за це?

Гиря

— Не помплує!.. Знаю!

Копистка

— Хіба з богом балакав, що знаєш?

Звірем глянув Гиря на Копистку.
Пішов

З

Прибрела Орина

— Здрастуйте, дядечко Мусію!

Копистка

— Здрастуй, мамашо!

Орина

— З п'ятінкою вас святою!.. Таки послав господь ласку свою. Як не гнівили Його, милосердного, а він таки зглянувся на нас бідних.

Копистка

— Як саме, мамашо?

Орина

— Кажу ж, п'ятінку святу послав, а був четвер, і не знала я, чи й виживу з діточками,— так же їстоньки всі похотіли... Покрутив головою Копистка. Оце прийшла під церкву. Кажуть, чашу золотую й кадилицю мінятимуть на хліб, дак я хоть подивлюсь, який він є... Може, таки п'ятінка святая і мені шкуриноньку або зерниноньку пошле... А як не то, то пережду тут до суботоньки... А в суботоньку, може, хто поминання до церкви принесе... Колись багато приносили...

Сіла собі осторонь на сніг. Та все бурмотить щось, киваючи головою

А вже до брами надійшов дід з ципком. Стали збиратися чоловіки, жінки. Дід приступивсь до Копистки, лупнув очатами

— Хіба до церкви прийшов, Мусію? Сьогодні ж будень!..

Копистка

— А ви, діду, чого прийшли, коли будень?

Дід з ципком

— Молитися прийшов, щоб ти знав, а не кадить, як ти ось, цигаркою. Кинь мені зараз! Хіба повилазило — церква?

Копистка

— Та я ж не в церкві курю, а на вулиці. Кому яка з цього шкода.

Дід з ципком

— Не маєш такого права, щоб цигаркою смердіти під церквою! Не маєш права, щоб ти знав!

Злий голос

— Та хіба вони послухають старих людей.

Дід з ципком

— Думають, що забрали собі слободу, дак можна й на бога верхи сісти? Ні, він вам не стерпить. Він знайде на вас кару, пождіть анахтеми. Він, милосердний, заговить вас у пекло.

Копистка

— Нехай в пекло — там хоть тепло. А піди у рай, то й дровами дбай...

Дід з ціпком

— Ач який! Ах ти ж безбожнику! Безувіре ти окаяний!.. Кинь цигарку, кажу!

5

Прийшов Годований. Немов нічого не знаючи:

— Що тут такеє, діду Онисько?

Дід з ціпком

— Отак, як бачиш. Сгоїть коло божого дому та курить, та смердить, щоб ти знав, цигаркою.

Годований

— А чого, дозвольте, стоїть?

Дід з ціпком

— Спитай його!

Хтось із людей

— Чашу, свягиню церковну забирають!.. Позолоту, срібло...

Годований

— Як це забирають, дозвольте? Хто бере? По якому такому праву?

Хтось із людей

— А по такому, як і хліб брали. Камуні отій.

Годований прикидаючись

— Дозвольте, то хліб — вещь зрозумілая, алеж чаша й хрест — це ж божії речі... Та хто бере?

Копистка

— Комісія.

Г о д о в а н и й

— Яка така комісія? Хто її обрав!

К о п и с т к а

— Народ.

З л и й г о л о с

— Який народ? Де той народ?

К о п и с т к а

— Бідний народ.

Г о д о в а н и й

— Та народ аж ось коли сходиться, а про комісію то ніхто, м'ять, і не чув?

К о п и с т к а

— А я кажу — которий найбідніший народ. Як і полагаться тепер.

6

Прийшли ще люди. З ними Стопжка, дід Юхим, Вася, Параска. Гомін пішов

Г о д о в а н и й

— Ось що Копистко! Ми, народ, вже знаємо про все... Бо ми, народ, знаємо, коли й яка з повіту бомага прийшла і що в тій бомазі пишеться. Ми, народ, тепер питаємось, як це так? В бомазі пишеться, щоб брати срібло-злато церковнеє з дозволу народного, а ми, народ, про це знаємо?

Г о л о с незаможвидький з натовпу

— Котре бідне — знає як один.

Г о д о в а н и й

— Підожди там!.. Як це так, ми, народ, питаємось, що в бомазі пишеться так, а ви чините навиворот, та ще

й нишком од усіх? У бомазі сказано, щоб на обчеських зборах проголосовані були всі церковні речі, а ви, як ті злодії, вдерлись в церкву і що робите?

Дід з ціпком

— Чуєш?

Годований

— Так оце ми, увесь народ, і кажемо: чи дамо, чи не дамо чашу і хрест — об цім ви в народа спитайтесь...

Гомін

— У народа спитайтесь!..

Дід з ціпком

— Чуєш, що народ каже?

Копистка

— Та який же з вас народ, чудак ти, чоловіче?

Дід з ціпком

— Як так?.. А хто ж ми, щоб ти знав?

Копистка

— Ви ж незорганізований елімент та й усе...

Годований по паузі

— А ми ось що, граждани, комісія од народу! Ходімо зараз в церкву та й заборонимо їм по закону совєцькому...

Копистка

— Ша!.. Подождіть!.. Закон то совєцький, та не про вас його писано.

Годований

— Та ти чого тут розкамашуєш! Що ти нам — начальство, чи хто?

Копистка

— Не начальство, а совєцькая власть!

Дід з ціпком

— Яке ти маєш право?.. Хто тебе настановив?

Копистка

— А звісно, не ви, діду. Були такі, що настановили.. Ми тепер власть і більше ніхто!

Годований

— Розступись море — кізяк пливе

Дід з ціпком

— Оце правда — розступись море... Недавно з кізяка й не вилазило, а тепер — начальство!

Параска тут як не вихопиться

— А вам досадно? Га? Аж очі пухнуть з досади, що колись Мусій мій з панського загону й не вилазив, а я в кізяці й діти плодила, а тепер... тепер питають: де тут живе товариш Мусій Копистка?..

Копистка, посміхаючись

— Тут! Осьдечки я, Мусій Копистка!

Параска

— Не перебивай, сатано!.. Пожалуста на з'їзд до нас... Ось воно! Колись моєму сатані й на землю забороняли сісти, а тепер його й на плисові крісла садовлять, раду з ним радять, як воно, що й до чого, а вам що? А вам сто сухих досад од цього!..

Копистка

— Трах-тара-рах — оце вам, діду, резолюція!..

Дід з ціпком

— А ти... А ти кинь цигарку, кажу! Та й замірився на Копистку ціпком.

Копистка не зворухнувся

— Ша, діду!

Дід з ціпком

— Кинь, бо...

Копистка

— Не дмухайте, діду, проти вітру...

Дід з ціпком

— Бо...

Копистка

— Бо пуп увірветься.

Ударити дід не наважився. Одступивсь. Трясеться.

7

Разом слівце вийшли: із церкви — комісія, зза огради — Гиря, монашки, глухонігий Ларивон. Натови подався назад. Галас упав, ущух.

Смик

— Що тут таке, Мусію?

Копистка

— Та як би тобі й сказати... Виходить інцидент

Смик

— Що саме?.. Хто?..

Параска

— Та хто ж, як не дід Онисько, Годований... Бач, досадно стало, що мій рудий...

Копистка

— Та цить! Дід Юхим десь луною озвався: „Моя мила, щоб ти воза не побила! Незорганізований елімент поприходив і за пазухою своєю резолюцію держить...

Смик

— Яку тут резолюцію? В циркулярі пишеться: хто буде невдоволений, хай о своїм невдоволенні напише до повітової комісії, і там розсудять...

Годований

— А ми, народ, знаємо, що в циркулярі обратнее пишеться. Отож ми, народ, і питаємось: як це так, дозвольте? Пишеться, щоб брати срібло-злато церковнеє з дозволу народного, а ви як берете?

Гомін

— Хто вам дозволив?

— Сказано, щоб на обчеських зборах!..

— Пишеться, щоб увесь народ проголосував, а ви сами?

Смик

— Хто нам дозволиз?.. Нагукав: Стоножкин Василько! Ось іди сюди, Васю! А сам до Копистки: На, Мусію, подержиш, поки ми протокола їм прочитаємо...

Немов блискавка в очах у всіх блиснула, як побачили, що Смик дав Копистці речі церковні, в голубу тканину повпті.

Копистка, помітивши блиск дей і рух:

— Не гарячись, Сергію! Чуєш?

Смик

— Не боюсь, бо маємо право!.. Вийняв протокола. Товаришу Вася! Просю вас прочитати.

В а с я почав читати

— Протокол найбільшніх граждан слобідки Рибальчанської. Слухали й постановили ми собі третього марта 1923 року, що дійсно придумали не треба лучче товариші в центрі, щоб забрати з церков срібло-злато і повернути на хліб голодним, которі у нас дійсно пухнуть і мруть без соблюденія статистики...

Г и р я

— А скільки вас вписалося?

Г о л о с и

— Скільки вас душ?

К о п и с т к а

— Дев'яносто сім!

С м и к

— Всіх, хто має право голосу в нашій слобідці, сто вісімдесят дев'ять. Нас вписалося дев'яносто сім. Кого більше?.. Маємо право?.. Отож не крутіть, бо на своє не викрутите!..

Г и р я

— А хто вписався в протокол?

С м и к

— Не вам питати, та вже прочитай їм, Васю, щоб не крутили! Вичитай усіх... Хто там? Ну?

В а с я вичитував

— Підписались срібло-злато церковне брати: Смик Серьога, Копистка Мусій та Парасковея...

Г о л о с

— І сюди~~х~~ вскочила!

Другий

— А якже! Без неї й паски не посвяяться.

Вася

— Рогачка Василь, Клименко Захар, Барило Свирид, Золото Мойсей, Стоножка Іван...

Гиря

— Не вірю!

Смик

— Що?

Гиря

— Не вірю! Ви багато без спросу повписували...

Смик

— Кого, наприклад?

Гиря

— Та хоть би й Стоножку Івана... Та чимало є таких, що не хотіли, а ви їх повписували, щоб протоколом цим незаконним людей дурити.

Смик усміхнувся

— Ану спитай, он Стоножка Іван стоїть, спитай його!..

Копистка до Стоножки

— Чуєте, сваток?.. Ха-ха-ха! Та на таких, як сваток Іван Стоножка, весь цей протокол, мало протокол—уся совєцька власть держиться...

Гиря до Стоножки

— Скажи, Йване, привселюдно, ти з доброї волі писався? Ти згоджуєшся, щоб чашу й хрест у нас забрали?..

Копистка

— Скажіть йому, сваток!.. Посадіть його на лід — ану?

Всі обернулися до Стоножки Івана.
Він вимовив тихо і хрипло помертві-
лим язиком

— Я не з доброї волі писався... Я щоб не давати чапші
і хреста...

Гиря блиснув злим смішком

— Чули?

Годований

— Отак вони дурять нашого брата — народ!

Дід з ціпком

— Отак, щоб ви знали!..

З натовпу

— Га?

— Га - га?

— Ага!

— Ага - га!

Копистка аж зблід. Подивився на
Стоножку, щось хотів сказати та
тільки кркнув

— Хто б знав, що такий інцидент случиться!

У Васі затремтіли губи, заскакав
папір у руках

— Тату!.. Ви ж, тату, погодились, а я... за вас, за не-
грамотного, писався... До всіх. Тато писалися!..

Стоножка захитався та все щось каже, немов
хоче тими словами підпертися, щоб не
впасти

— Яка ж ми власть, коли маслаки по дорозі, земля

пухне і світ увесь хитається, хилиться — не вдержишся...
Ніяк не вдержишся...

Поточився, був би внав, якби не
Ганна

Смик до Васі — аж голос вломився

— Викресли!.. Дев'яносто шість!.. Вичитуй далі хто там!..

Два голоси

— Виписіть і мене!..

— І мене, Драча Микиту...

— Сироту Юхима!..

Годований

— Граждане народ! Протокол увесь чисто фалшивий...
Виписуйтеся!

Злий голос

— Виписуйтеся! Виписуйтеся!

Дід Юхим протиснувся крізь ґнатови

— Пропустіть, кажу!.. Маю щось казати — ось слухайте!..
Ось ну-бо послухайте! Виступив наперед, скинув шапку, на
ціпочка сперся та й почав Отак саме було, достеменно так,
як ми на Шипці стояли... Огав, пригадую... Три тижні без
харчу, ще й лихоманка — нікоторий солдат на ногах не
держався. І от, з'явіть ви собі — генерал-лейтенант Ско-
бильов під'їздить, ну отак як до соломи: здорово, діти мої,
орди!.. Бачить — нікоторий солдат на ногах не встоїть...
та й заплакав. Дісьвительно, говорить... По паузі. Та не ря-
бей, говорить, діти — богові молитва, а церкві служба...
даром не минеться!..

Годований

— Сутая правда, старик! Кажи — говори!.. Говори!

Дід Юхим

— І не минулась! Не пропала, кажу, бо дісьвительно прийшла совєцькая власть которая за нашого брата стала і стоїть... І до судньої дошки стоятиме... Обернувся до сина. Затрусилася сива голова — А ти, сину, що їй зараз заподіяв?.. Виходить, вроді як до турків передався?.. Гай-гай!.. До Васі: Впиши мене у протокол... за твого батька!.. І щоб дісьвительно було!..

З натовпу голоси

- Впишіть і мене!..
- І мене: Кондратія Хурсу!
- Сироту Юхима!

Смик

- Впиши!..

Взявши у Васі протокола, згорнув його.

- Було й є дев'яносто сім!

Копистка на сторону Гпрі та Годованого

- Оце вам резолюція!

Тут дід з ціпком як не вчепиться-в діда Юхима.

- А на тім світі?.. На тім світі, що тобі скажуть за хрест та за чашу? Куди тебе за них посадять, га?..

Дід Юхим

Куди б не засадили, аби тільки не з тобою! Так і богові скажу: хоч і в пекло, тільки не з тобою... Одійшов геть, суворий, спокійний.

Дід з ціпком заверещав услід йому

- А ти думає, у рай?.. У пекло попадеш, щоб ти знав! У пекло!

Дід Юхим обернувся, подивився на всіх
— Солдат пекла не боїться!..

Гиря

— Годі незгоди, громадяни! Не треба ні бою, ні крові, бо вже й так земля наша вся в сукровищах.. Краще попросимо товаришів, а наших сусід, і братів... Навколошки станьмо... Простяг руки. Благаємо вас, Серього й Мусію, і вас, діду Юхиме, ви ж найстаріша в слобідці нашій людина... благаємо — поставте чашу і хрест, покладіть на божий трон!.. Не знущайтесь!..

Монашки, як тіні, вклонилися

— Молимо вас, православні... Благащим просимо словом...

Вклонилися і ті, що поруч стояли.
Ще вищою визначилась на задньому
плані понура і грізна постать глухонімого

Смик

— А ти, Гнате, не знущайся з темного люду! Кого дуреш? Кому очі замазуєш?

Гиря

— Сам же ти колись до церкви ходив, на клирасі навіть співав, і люди тебе за це поважали. Коли тепер не віриш, то не заважай другому, не заступай стежки до бога...

Смик

— Був і я темним, та, спасибі революції, прозрів... Побачив, що віра — темниця, а попи то є сторожа... От і кажу...

Гиря

— Благаємо, покладіть святию, бо їй же, сердешній, болять у немитих, може, і грішних руках... Вона ж

батьківськими й нашими молитвами вкрита, вона слізьми нашими полита...

Упав навколішки і заспівав: «Взбран-
цеї воєводе победительная». До його
пристали черниці.

Злий голос

— Не знущайся, собако!.. Люди ж тебе просять, не
звірі!..

Гиря

— Благаю!

Гомін

— Хліб заграбували...

— Худобу забрали...

— Овець, вороного коня...

— Качок, гусей, рядна, а тепер і святиню беруть...

— Та що ж це робиться?

Смик

— Як треба було царям воюватися, то з церков золото
брали і дзвони, а як ми за шматок хліба воюємо, за свою
власть, то вже й гріх? Граждане! Прошу вас циркулярно
розійтися!.. До комісії. Ходімо!

Взявся йти, за ним рушила буза
комісія. Коли тут злий, аж дикий
голос:

— Люди добрі, заступіть святиню!.. Рятуйте! Рятуйте,
хто в господа-бога вірує!..

Гиря підштовхнув Ларивона. Глу-
хоніми вийшов, нахиливши голову,
навперейми комісії. Вишкирив зуби.
Грізно мугпкнув. Раптом одним ру-
хом вирвав у Копистки церковні
речі, плечем одкинув Смика і ще
когось. Од черевного дикого його

ревіння шугнули, розступились усі. Причинивши браму, поклав десь речі, вийшов, зачинив браму і став перед нею, темний, грізний, ошкірений. Кинулись до його Смик, Копистка

— Оддай, Ларивоне!

— Чуєш ти?.. Оддай, братко!..

Ларивон замахнувся дрючком — засвистіло в повітрі. Мусіли одійти

Гиря

— Не займайте його, не займайте! Це ж бог його з неба врозумив і силою своєю осіяв... До всіх: Чудо явив!..

Смик

— Знаємо, хто врозумив!..

Копистка

— Врозумили його тут, на землі! До Ларивона: Ех, ти ж темниця, темниця, братко! Кого ти послухав, подумай!..

Годований

— Хіба можна йому людськеє слово почути чи чоловіка послухати, коли він од роду глухий і німий, граждани? Не що інше, як чудо господнє, граждани...

Дід з щипком

— Авжеж чудо! Тільки бога почути воно може, тільки бога, щоб ти знав.

Копистка

— Почує він і нас грішних. До Ларивона: Слухай, братко — на мигах та знаках, — ось слухай: бач, пухлі кругом, їсти хочуть — як хочуть! Приходять до його — показав на Гирю — просять, падають... Дай-дай! Ворота заперто, собаки гав-гав — не дає!..

Гиря

— Душу б оддав! Забрали! Нема!

Смик

— Душі в тебе нема й не було, а хліб іще є!

Гиря

— Нема!

Смик

— Є!

Копистка до Ларивона

— Помирають, братко, сам же ти бачив такі інциденти. І там помирають. І скрізь помирають. Ніхто даром хліба не дає. Говорять — дай гроші, що круглі і сяють... От-от, що круглі і сяють. А грошей нема: і в тебе, і в мене... А з чаші й хреста совіцькая влада викує гроші!.. От-от! Гроші, браток!

Годований

— Зуби!

Копистка

— Що?

Годований, дід з ціпком, монашки

— Комісарам зуби! Каблучки! Персні!

Копистка, Параска і Смик

— Гроші на хліб!

Копистка

— Бідному класу — тобі, братухо, мені й усім — за чашу і хрест золоті хліба, браток, привезуть. Добрав тепер діла? От-от... Привезуть! Он-он з того краю, тією дорогою, з города... Брат-брат, як зариплять вози! А то й машиною, отим автомобілем. Бачив? Чох-чих...

Мабуть, надія замріяла в кожного, бо в натовпі голови всіх повернулись у той бік. Глянув туди й Ларивон

Г о д о в а н и й іронічно

— Подивіться, громадяни, подивіться! Он-он головний комісар їхній їде — голодная смерть! Га-га! Хіба не чуєте — ребрами торохтигь?.. Подивіться, як кажуть, пожалуста... У натовпі рух. В очах затінилось страхіття. Чого ж ви всі одвертаєтесь?.. Га-га! Ото ж то воно й є! Не привезуть! Бо ніколи ще до нас не возили — тільки вивозили. Га-га! Птиця повтікала — подумайте. Гав не стало!..

К о п и с т к а, підійшовши близько до Ларивона

— Голодної смерті хрестом не одгониш, тільки хлібом... Все одно без чаші, без причастя народ умирає... На біса воно? Оддай, Ларивоне!.. Ну, голубе?

Визвірився знов Ларивон, замахнувся дрючком. Копистка одскочив

— Ех, ти, темная сило!

С м и к

— Одійди, Мусію!.. Його вже освітили й осяяли... Впийняв нишком револьвера. Тепер тільки оце й допоможе...

К о п и с т к а

— Ти здурів?.. Та вони цього тільки й ждуть... Кинь!.. Заховай!.. Та й прикрив своєю рукою револьвер. Учепився за Смпкові руки.

С м и к

— Пусти! Як оддамо цінності — оддамо усе! Або тепер, або... Пусти, кажу!

П а р а с к а помітила, що лихо

— Стійте, чоловіки, ось стійте! Ухопила за руку Оринну, вивела наперед. Ходімо, Орино, Ларивон нас не вдарить... Ганно! Явдохо, чого стоїте? Ходімо всі жінки! Візьмемо

чашу і хрест од його! Він нам оддасть, от, їйбо...
До черниць: А ви, гави, цитьте! До жінок: Ну?

Жінки зворухнулись. проте, не
пішли. Одна Орина пошкандибала,
безтямно бормочучи

— Авжеж, ходімо!.. Ходімо, ходімо... Аби не додому —
ходімо! По чашу ходімо!..

П а р а с к а

— Стій, Ларивоне, голубе, стій!

О р и н а

— Авжеж стій! Стій — стій! Татонько, стій!

Став Ларивон. Дрючок додолу спу-
стив. Дивиться

П а р а с к а

— Я тобі ще раз сорочку з бруду виперу... Тричі ви-
перу, тільки ти не бийся...

Виширивсь на неї Ларивон, по-
добно усміхнувся. А Параска так
і засвітилась радісно

— Бач, не забув, як колись я сорочку йому випрала.

О р и н а

— Авжеж не забув, мій татонько. Бо хто ж, як не я
на його каліцтво зглянулась і в житті з ним трошеньки
полежала. Хай бог простить, трошеньки полежала... Та-
тонько мій! Не забув — не забув...

П а р а с к а

— Ти ж її не вдариш, Ларивоне? А мене? Ні? А чашу
та хрест оддасиш? Дурненький, на хліб поміняємо, діток
погодуємо, од голодної смерті врятуємо...

О р и п а

— Авжеж погодуємо! Хоч раз погодуємо! Погодуємо — погодуємо. А вони засміються, татовько мій...

Аж засміялась, до Ларпвона припавши. Повернувся Ларивон, браму одчинив і виніс чашу та хрест. Тиче їх Орині, Парасді, а сам одкрив рота, мугикає

П а р а с к а

— Сам винеси, Ларпвоне! Оя-он туди, у ревком! Неси! Неси!..

Підійшли ще жінки, оточили Ларивона. Підбіг Смик

О р и н а

Шкандябаючи попліч з Ларивоном за чашу рукою вхопилась

— Авжеж неси! Неси — неси!..

П а р а с к а

— А що! Дорогу дайте, чоловіки!

Натовп посунув за ними. Тільки біля Гирі та Годованого купка зосталась. Та ще Копистка, скручуючи цигарку, одстав. Запалив, двіркнув та й кинув на сторону Гирі

— Оце й я скажу — чудо! З резолюцією... Іронічно. Ну, моліться, моліться, бо я б молився, та, вірите, ніколи...
Та й подався.

IV

На провесні Копистка сидів у сіль-
раді, сам. Коли чує: бам-бам-бам! —
задзвонили в церкві. Задзвонили —
перестали

— Гм... Що за знак? Немов на пужар, тільки ж пере-
стало... Одчинив віконце, виглянув. Ага, Васько!.. Чуєш, Ва-
сплю? Чи не знаєш часом, чого так у церкві задзвонили?
Питаю, чого так чудно задзвонили?.. Не знаєш... А куди
це ти з торбою, га?.. Що?.. Ти ось краще зайди сюди,
синашу! Та на часинку!.. Повернувся до дверей. Щось на-
думав, мабуть, хлопець.

2

Увійшов Вася. Ноги пухлі. В ру-
ках паличка, за плечима торбняк.

Копистка

— Здрастуй, синок!.. Так, кажеш, не знаєш, чого дзво-
нили? Вася тільки головою хитнув. Може, де пужар?.. Не
видко, кажеш... Гм... А куди це ти налагодився?

Вася, як хорий, повів рукою

— А .. туди.

Копистка

— От тобі й на! Та куди саме?

Вася

— Не знаю... В город думка була.

К о п и с т к а

— В город?

В а с я

— Мати померла й батько, ви ж знаєте. А сьогодні дід вночі: тікай, кажуть, закурили — і вмерли. Сумно якось стало одному. Так я встав уранці та й пішов.

К о п и с т к а

— А дід хіба не ходив до церкви? Гиря ж там, кажуть, вареним ячменем людей годує!..

В а с я

— Діда прогнали... А я не ходив. Маслаки кінські збирав і варив. А палива з стріхи смикав.

К о п и с т к а зворушився

— То чом же до мене не прийшов, чудій ти, не чоловік! Я б тебе печеною гавою нагодував... А в торбинці в тебе що?

В а с я

— Та... Книжки.

К о п и с т к а

— Гм... Книжки? І букваря, м'ять, забрав?

В а с я

— Та... й букваря.

К о п и с т к а

— І тетрадьку?

В а с я

— Яку тетрадьку?

Копистка

— Та тую, що... совіцькі слова вписував.

Вася

— А-а... Забрав, дядю! А якже!

Копистка заходив по хаті

— Ти ось що, синок!.. Ти не ходи в город, бо не дійдеш. Помреш у дорозі. Зоставайся тут... За секретаря будеш. Тобі скільки років?

Вася

— Та... ще помру я тут.

Копистка

— Чорта помремо, синок! Будь єрой!.. От-от, як не видно, їде вже, повертає з городу Серьога і, мабуть, з хлібом...

Вася

— Кажуть, що не приїде, бо вже місяць, як повіз у город чашу й хрест, а не видно й не чути, кажуть...

Копистка

— Хто каже?.. Приїде! Ось побачиш — приїде! А он тобі надворі що — весна? А ондечки подивись що — сонце? Та яке сонце, гей!

Вася

— Та... сонця ж не можна їсти.

Копистка

— А то так: сонце не гава — його не впіймаєш. Та тільки ти не добрав діла, синок! Сонце припече, трава наросте, рогоза в річці, риби наловимо, юшки наваримо...

Ну, а там незабаром трах-тара-рах — хліб уродить...
А покищо в мене сьогодні гава є. Катай, синок, до мене жити! Ну, що?

Вася осміхнувся крізь сльози

— Та... не знаю, як це воно буде.

Копистка

— Знаєш, синок, що я надумав?

Вася

— Що?

Копистка

— А ось що: я тебе смаженою гавою годуватиму, а ти мене за це букваря довчиш. Гаразд?

Вася

— Гаразд!

Копистка

— Трах-тара-рах, резолюцію прийняю! Отже таки вивчусь я грамоти, туди його маму! І рихмегики вивчусь, і всякої політики...

З

Убігла Параска. Копистка до неї

— Чуєш, стара? Давай на старість ще таку шгуку встругнемо — і тебе грамоти вивчимо, га?

Параска

— Годі! Он що в церкві робиться!

Копистка

— Що?

Параска

— Я так і думала: сидить, мабуть, руда сатана та цигарку смокче, а не туди, що вже треба нам ховатися або тікати!

Копистка

— От тобі й на!

Параска

— Тобі на!.. То ж закупив собі голову так, що й смерті вже своєї не бачиш! І так увесь вік. Як ще колись козаки приїздили вбивати людей за ту панську економію, що спалили, — дак люди — як люди... Той утік, той заховався, а він, руда сатана, досидівся, докурився отак, аж поки наскочили козаки...

Копистка

— Та через кого ж, як не через тебе, зозулько, увесь той інцидент і случився. Прибігла отак: гари, гари... Ідуть! А хто їде — не добереш...

Параска

— Що? Через мене, кажеш?.. Подивись, Мусію, мені в вічі!..

Копистка

— Подивись ти мені в вічі!..

І дивились одне одному в вічі, аж
поки Копистка не одвів своїх

— Ну, годі, бо хіба жінку передивишся!..

Параска

— Моя правда, Мусію!

Копистка

— Годі!..

Параска

— І побачиш, як не на моє вийде! Отак і вб'ють тебе, отак через цигарку не вбачиш, де й смерть на тебе візьметься...

К о п и с т к а

— Та кажи, що в церкві?

П а р а с к а

— Ага! тепер кажи... Слухай, Мусію! Вони ось-ось прий-
дуть з церкви сюди... вбивати...

К о п и с т к а

— Хто?

В а с я

— Кого?

П а р а с к а

— Орину, Ларивона і нас!

К о п и с т к а

— Та кажи товком!

П а р а с к а

— Слухай! Орина й Ларивон, він живе у неї, прийшли до церкви. Гиря ж ото роздавав по ложці варений ячмінь людям, і Лизька була, і знаєш ще хто? Панько! Прибрався одягся, миску з ячменем за Лизькою носить, ще й свічечку. А Лизька роздає. Побачив мене і, як пес той, зчулився і свічечку ту не зна, де подіти... Га, Мусію? Наш секретар!..

К о п и с т к а

— Та мать його!.. Кажи далі!

П а р а с к а

— Отож Гиря не дав Орині ячменю, каже: «Піди та перш помолись, у батюшки посповідайся». А вона вже не сповна розуму, пішла, ще й Ларивона потягла. А на сповіді й каже: дітей з Ларивоном поїла...

К о п и с т к а аж похитнувся

— Та що ти кажеш, Параско?..

П а р а с к а

— Піп про це Гирі, Гиря людям... Задзвонили в дзвони, позбігалися, Ларивона пов'язали... До розправи, кричать, повбивати їх треба!.. Чую й па тебе похвалки гонять... Кажуть: Смик утік, совіта нема — саме слухний час... Так я з церкви та городами, городами сюди... Тікаймо, Мусію, бо вб'ють!

К о п и с т к а

— Ти ось що, Параско!.. Ти...

П а р а с к а

— Тікаймо, кажу! Чого ще сидіти отут! Щоб на шматки розірвали?.. Якби ти чув, що вони казали!.. Сюди прийдуть, казали... Тікаймо! Отак городами повз стару греблю, щоб не побачили...

К о п и с т к а

— Ша, Параско, ша!.. Ти ось що, кажу, біжи зараз та скликай...

П а р а с к а

— Кого?

К о п и с т к а

— Наших!.. Усіх; хто живий ще зостався.

П а р а с к а

— Вже ж їх не докличешся, дурний ти!..

К о п и с т к а

— Дев'яносто сім...

П а р а с к а

— Було та загуло! Сьогодні вночі не спалося, дак я всім число склала. Половина слободи людей вимерло, а наша голота поперед усіх в ямки попадала...

К о п и с т к а

А Копдратій Хурса, Клименко Захар, Барило один і другий, Сирота Юхим, Золото Мойша?..

П а р а с к а

— Та вони вже такі, що й шіг либонь не потягнуть...

К о п и с т к а

— Клименко Захар, завчора бачились, ось тут сидів... Та й Сергій казав, як їхав: гляди ж, стережи, Мусію, казав...

П а р а с к а

— Стережи! Кого? Що?.. Оцю порожню халупу?

К о п и с т к а

— Совіцькую власть, дурна на тобі голова!..

П а р а с к а

— На тобі! Бо як поприходять ось, то й ту дурну зірвуть, а без неї що ти встережеш... Що, питаю?

К о п и с т к а

— Серьoga ось-ось як не приїде...

П а р а с к а

— Не приїде твій Серьoga! Він уже забув, відкіля й двері до нас одчиняються. П'ятий тиждень пішов, а його нема. І не буде! Бо він не такий дурний: забрав золото..

К о п и с т к а аж руку звів

— Знаєш що, Параско?

П а р а с к а

— Ну, що?

К о п и с т к а

— Не піднімай преній — от що!

П а р а с к а

— Мусію! Благаю!..

К о п и с т к а

— Я що сказав? Параска привишкла. Зараз, кажу, біжи!.. Нагукай там, хто живий!.. Та не барися, чуєш? Одною ногою там — другою щоб тут!..

П а р а с к а

— А, коли я вже тебе здихаюсь, руда сатано! Коли вже ти мені світ розв'яжеш! І якби ж путяще що, а то ж... Вибігла і за хвилину назад. Мусію!.. Ідуть!.. Вже недалеко, ось...

К о п и с т к а

— Ну що ти їй!.. Біжи!

П а р а с к а

— Тепер я городами... Ти ж гляди, Мусію, без мене... нічого не роби тут... Я одним духом... Побігла.

К о п и с т к а до Васи

— А ми, синок, ось що... Зараз зорганізуємо ревком.

В а с л

— Як це ревком!..

К о п и с т к а

— А так, що совєга у нас нема? Нема, бо повмирали або неспособні лежать. Гиря до власті своєї руці простяга? Простяга, через Панька простяга, бо Панько йому продався... Я оце про все подумав, про всю їхню політику... А ти, Василю, грамотний, пишеш так аж-аж і хлопець — єрой революції. Сідай за секретаря!

В а с я

— Та я не вмію, щоб по-писарському. Не вчився.

К о п и с т к а

— На біса по-писарському! Пиши по-нашому. Дістав із шафки паперу, перо, чорнила, тиче Васі. Пиши: як у нашій слободці конезами вимерля, совєта нема, а контра висуцала голову, сичить гадюкою, от-от увусить, то постановили...

В а с я

— Та не можу я, щоб за секретаря! От право, не можу!

К о п и с т к а

— Та ти ж уже писав раз! Сідай! Посадив Васю, умочив йому перо. Я буду проказувати, а ти пиши! Одно знай пиши, а тоді підпишемо... удвох... Ну, слухай! Пиши: призначення ревкому. Написав? Тепер пиши: постановили...

В а с я

— Щось не так, дядько Мусію. Треба перш слухали..

К о п и с т к а

— Та кого ти будеш слухати, як нікого нема! Кажу ж — повмирали або неспособні лежать... Близько грізно підступив до вікон гомін. Уже стало чути тупотняву. Та що його довго балакати! Пиши: постановили призначити на ревком, поки повернеться з города Серьога, на председателя Мусія Копистку, а на секретаря — товариша Стоножкина Василя... Пиши, спнок! Трах-тара-рах — резолюцію прийнято! Шабаш!.. А тепер — треба покурити, бо хто його зна, що там буде...

Хтось одкинув двері навстіж. Гунув натовп. Попереду увійшов Годованій. За ним дід з ціпком.

— Ведіть їх сюди! Зараз судитимемо!..

Увели Орину її Ларивона, зв'язаного її спутаного. Увійшов Гиря. Набилося людей.

Г о д о в а н и й

— Де предсідатель?

К о п и с т к а

— Що трапилось?

Г о д о в а н и й

— Я питаю, де предсідатель? Де ваша власть?

К о п и с т к а

— Що трапилось, питаю?

Д і д з ц і п к о м

— Людоїдів привели, щоб ти знав!.. Хіба не бачиш?

Г о д о в а н и й

— Ми, народ, питаємо — де предсідатель?

К о п и с т к а

— Хіба не знаєш — у повіт поїхав!

Г о д о в а н и й

— Граждани, люди! Уже місяць, як нема предсідателя! Чи не пора нам спитати: а чому його так довго нема?

З л и й г о л о с

— Утік!

Г о д о в а н и й

— Сутая правда! Утік! Забрав золотого, народне добро, і втік. До Копистки: Виходить — утекла ваша власть? Вихо-

дять — власті нема? До натовпу: Граждани, люди! Власть утекла, совєта нема — мабуть, сами судитимемо?

Злий голос

— Авжеж, сами!

Гомін

— Сами! Починайте!

Копистка

— Ша трошки, ша!.. Бо є ревком...

Годований

— Ревком? Де він? Хто?

Копистка

— Тутечки він, ось!.. Я предсідатель, а оцей парнишка — товариш Стовожкин — секретар. Протокол є. Вам чого потребується?

Годований

— Та хто вас обрав? Де ви взялися?

Копистка

— Тут і не потребується обирати. Тут так: об'явився й шабаш. Аби тільки за бідний клас стояв. Такий совіцький закон є... І не думайте, не простий собі закон, а секретний і вроді воєнний...

Годований

— Так це ти об'явився ревкомом?

Копистка

— Еге ж!

Годований

— Ти?

Копистка

— От чудака, ще й питаєш... Та кому ж і об'явитися, як не нам?.. Ну, подумай! Не станеш же ти, чи Гиря, чи

там дід Онпсько ревкомом, коли по закону вам не полагается...

Г о д о в а н и й, аж очі налялися кров'ю, засіпався губи

— Та це ти думаєш ще раз заступити нам дорогу?.. Граждани, люди!.. Та доки ще він буде!..

Г и р я спинив Годованого

— Постривай! Не треба сварки... Хай покаже, який він ревком. Тоді до Копистки: Ну, що ж! Обібрався грибом, то лізь у козуб. Ось народ привів людоїдів. Скажи, що з ними робитимеш? До людей: Постороніться трошки! Хай людоїди вийдуть наперед, щоб їх ревком побачив.

Д і д з ц і п к о м

— От до чого призвело більшовицькеє движеніє! Людоїдство повелося!.. Ну, що тепер скажеш, товаришу ревком?

К о п и с т к а

— А от розпитаюся, тоді й скажу. Ану цитуйте! До порядку! Діду, одступіться трошки назад!..

Д і д з ц і п к о м

— Годі вже наставляти на порядок! Бо вже допорядкувалися, годі!..

К о п и с т к а

— Вам, діду, слова не дадено!

Д і д з ц і п к о м

— І просить тебе не стану. Захочу сказати, то скажу, ще й в очі плюну. Отак!..

Та й плюнув на Копистку. Копистка не зворухнувся. Вийняв кисет. Закурив.

— Товаришу, секретар! Впишіть цього факта в протокол. А резолюція трошки згодом вийде... До натовпу: Зараз ревком править засідання. Якщо маєте щось сказати, то кажіть по-людському! А плюваги тепер і на доліпку заборонено...

Г о д о в а н и й

— А людей їсти у вас заборонено?

Г и р я

— Ось тихо, громадяни!.. До Копистки: Сьогодні люди довідалися, що оцей чоловік, Ларивон, порізав дітей... Аж три тижні оця жінщина, Орина, сказати би мати, варила й смажила вночі своїх діток м'ясо. Маслаки ось у ряднині — речовий доказ... Тепер народ привів їх до розправи, щоб судити... Правду я кажу, громадяни?

Г о м і н грізно

— Авжеж правду!

— Гола правда!

Г и р я

— Суди ж їх, коли ти ревком! При всіх суди, при людях, щоб кожне бачило й чуло, як судить ревком людоїдів... А тоді й ми своє слово скажемо...

Д і д з ціпком

— Та хіба в їх суд є? Більшовицьке движентіє та й усе!.. Нема бога, нема царя — нема й суда, щоб ти знав!..

К о п и с т к а

— Скажи, Орино, ти їла своїх дітей м'ясо? Правду кажи, не бійся!

О р и н а, чудно якось посміхаючись

— Їстоньки хотілось — Дуже хотілось. Я прийшла увечері додому, аж Маринка померла. А Ларивон, дай бог йому здоров'ячка, й показує: або всім помирати, або давайте по шматочку їсти Маринку...

К о п и с т к а

— Виходить, ви їли мертвих дітей?

О р и н а

— Авжеж мертвеньких! Мертвеньких-мертвеньких... Ларивон, спасибі йому, нагострив ножа... А я стала до ікони, помолилася... І боженька бачив, як Ларивон різав, а нічого не сказав. Тільки осміхнувся... Засміялась тихим напівбожевільним сміхом. Я їстоньки дуже хотіла, аж в голові калямутилось... Я в печі запалила, пополіскала гарненько, чпстененько.

К о п и с т к а аж хитнувся

— Що пополіскала?

О р и н а

— Маринку, мою донечку... Хоч їстоньки дуже хотілося, проте я в той вечір Маринки не їла. Ларивон їв і дітям давав. Тільки солі не було... Без солі бідненькі їли... Без солі — без солі...

З натовпу гомін

Г о д о в а н п и

— Брешеш, і ти їла! Троє діток було — і всіх поїла! Ось у ряднині кістки...

О р и н а

— Авжеж кістки. Махнула кудись рукою. І там кістки, і скрізь-скрізь кістоньки — кісточки... Учора в церкві ду-

мала свічки горять, аж то кістки... такі жовтенькі, як у Маринки... Ійбо... Спирчать і сяють...

Гиря до всіх

— Чуєте? Вона призналась, вона не криється. Ось тихо! Даймо тепер ревкоміві слово! Хай він перший скаже, якою карою покарати людодів... Ну, Копистко?

З натовпу підхопили

— Кажі!

— Говори!

— Суди!

Копистка

— Ось що я скажу! Не мені й не вам їх судити...

Гиря

— Он як!..

Копистка

— Не мені, кажу, і не вам, бо ми не спеціальні люди. До повіту треба вдаритися, щоб приїхала комісія, бо до цього діла треба таких суддів, щоб на голову спеціальні були...

Годованпй

— Ага! Он куди він гне... Га?

Копистка

— А ти як думав: трах-тара-рах — і весь суд? А, може, вони з голоду розум втерляли і треба, щоб доктор їм у голову заглянув. Як там і що... Може, у їх щось не в порядку, і тоді хто за це одвітить?.. Та ще й незвісно, що в повіті скажуть, як дознають, що в нас таке лихо повелося. А дознають!..

Гиря

— Виходить, що ревком не в страх людодів судити?

Копистка

— Ревком зараз візьме їх під арешт і негайно сповістить у повіт... Товаришу секретар! Напишіть у повіт циркуляра, щоб зараз, негайно...

Гиря перебив

— Виходить, що ревком за людодів?

Копистка

— Подожди!..

Гиря

— А якже: де б вивести зараз людодів отуди до канави та повбивати, а ти їх під арешт, годуватимеш, та ще й доктора до них?.. Оце суд! Оце ревком, я вам скажу! (до юрби). — Бачили? Чули?

Дід з ціпком

— Погибаємо! Од більшовицького движенія погибаємо!

Голос

— Повбивати їх!.. Людодів і ревкома разом!.. Щоб не було!..

Ще голоси

— Повбивати, як собак!

Злий голос

— Мало повбивати! Бо собака як голодна, то лежить і здохне, а не з'їсть своїх дітей... Живих закопати їх в землю, ось що я скажу!

Г о д о в а н и й

— Хто на те, щоб повбивати людоїдів, хай підвіме руку!.. Раз, два, три, чотири... сім... десять... тринадцять... Всі, як один!

З л и й г о л о с

— І Копистку з ними!

Галас, вигук, аж затанцювали

— І Копистку!

— Увесь ревком!

Г о д о в а н и й

— Хто на те, щоб і Копистку та й цього парубійка з ними? Показав на Васю. Раз, два, три... п'ять... сім... десять... Всі, як один! Так! І хто на те, щоб це діло зробити по-воєнному, одним заходом, зараз?.. Раз, два, три... сім... дев'ять... Всі, як один!..

З л и й г о л о с

— Та годі щитати! Виводь їх! До канави!..

В юрбі закричали, замахали руками,
ціпками.

— В'яжи!

— Давай мотузку!..

Г и р я в и с т у п и в

— Іще, громадяни, забулися!.. Нам треба нову владу обрати! Чуєте? Я думаю так: Годованого на голову, а за секретаря...

Г о д о в а н и й

— Та кого ж, як не Пантелеймона Петровича! Панька!...

Та вже їх ніхто не слухав. В'язали Копистку. Виводили Васю, Орпну, Маривона. Дід з ціпком шматував і топтав протокола.

Вивели їх на вигін до канави. Поставили в ряд. Гомін, вигуки вщухли.

Гиря виступив наперед.

— Ну, чого ж ми стали?.. Кінчаймо? Юрба завагалася. Гиря знов. Ну от... Привели, а сами поставали... Треба ж той... Ну?.. Усміхнувся, скривившись. Не молитися ж на їх!.. Ану — ну? Хто перший, починай! Юрба зворухнулася і знов стала. Та невже ніхто не наважиться, га? Все одно назад вже не можна. Раз почали... Граждани!

Годований тоді

— Господи благослови! Я первий піднімаю руку... Вийняв спід поли обріза, повернувся до Гирі. По одному, чи всіх підряд будемо?

Гиря

— Як хочеш... Я ж не вмію стріляти.

Годований

— Доведеться по одному... Отам за канавою... Гукнув на юрбу: Ану розступіться, громадяни!.. Дайте дорогу... Смикнув Ларивона. Ходім, ти!..

Повів його, взявшись за кінчик пов'язаного мотуза. Юрба загомоніла і втихла. Кожне стежило очима, як заводив Годований глухонімого за канаву, як спинив його й наказав стати на коліна. Чулося звідти:

— Стань навколішки! Ну?.. Не чуєш?.. Отак, дивись Отак!..

Хтось тоді з натовпу

— Навіщо він його навколішки?

Другий

— Щоб краще вціліти...

Третій, не одводячи очей

— Цитьте!

В юрбі

— Цитьте!.. Цитьте!..

Юрба завмерла. Гримнув вистріл.
У Копистки впав з голови картузик.
Вася заплющив очі. Юрба ожила, ви-
бухла гомоном, криками:

— Попав!

— Як у серце вліпив!..

— Дивись, кров оп...

Хтось аж підскочив

— Так його!

Юрба раптом подалася назад

— Дивись, він встає!

— Живий!..

— Лізе!

Дід з ціпком

— Його куля не візьме!

Дехто взявся тікати. Ще раз бах-
нув вистріл. Втікачі спинились.

— Упав! Упав!

— Тепер вже капут йому!

— Ні, дивись, ще встає...

Дід з ціпком

— Кажу, куля не візьме! Свяченим ножом дорізати
треба!.. Свяченим, щоб ти знав!..

Прискочив Годований

— Дайте сокиру! Сокиру!.. Добити треба!

Юрба підхопила

— Сокиру сюди!

— Авжеж сокирою треба!

Подали сокиру. Годований вихопив
з рук. Хтось до його, нетерпляче:

— Дай я!

Другий

— Ось я!

Третій

— Я! Я! Вчепилися в сокиру. Пусти!

— Ти пусти!

З юрби

— Пустіть! Нехай один хто...

— Один нехай!

Хтось тоном філософа

— Ну й народ у нас! І тут один в одного спід рук
вихоплює...

Годований

— Пустіть, я сам!

Побіг за канаву. За ним посупулась
сп'яніла од крові юрба.

Орина безтямно

— Ху, мухи... Замахали руками. Мухи... Нічого не видно...
Одгоніте ж мух!.. Одгоніте — одгоніте!..

У Васі зацокотіли зуби

— Дядю Мусію! Отак вони і нас... в'їватимуть.

Копистка

— Ось зараз, синюк... Прийдуть наші, синюк... Параска ж
побігла. Та ось і вона!.. Ось!..

Прибігла Параска. Хустка злізла
от-от упаде

— Мусію! Що ж це таке, Мусію?..

Копистка здвигнувся, повів головою

— Ша!.. Кажі тихо!.. Покликала?..

Параска

— Не докликалась!

Копистка

— Клименко Захар?

Параска

— Учора пішов в поле корінці копати, нахилився й
помер...

Копистка

— А Хурса?..

Параска

— Хурса на печі помер...

Копистка

— Та ти всіх оббігала?.. А Барили, Сирота Юхим, Зо-
лото Мойша?..

Параска

— Всіх!.. Барили десь подалися в город, Сирота п'ятий
день у хаті мертвий лежить... Та й замовкла.

Копистка по паузі

— Ти ось що, Параско...

Параска

— Ну?

К о п и с т к а

— Скрути мені цигарку... Кисет отут... у правій кишені...
і сірничку...

Взялася Параска крутити цигарку.
Пальці тремтять

— Мусію! Знаєш, що я надумала?

К о п и с т к а

— Не розсипай!..

П а р а с к а

— Я з тобою стану... Нехай вбивають разом!

К о п и с т к а

— Ти ось що... Ти зараз катай в город!.. Ярком, понад
греблю, щоб не побачили.

П а р а с к а

— Годі! Нікуди я не піду!..

К о п и с т к а

— Не заводь преній!.. Звістку даси, за свідка на суді
будеш...

П а р а с к а

— Мусійчику!..

К о п и с т к а

— Мерщій крути!.. За свідка, кажу, будеш!.. Про все роз-
кажеш, як і що... Скажеш — протокола порвали...

Зза канави почулося

— Готовий!.. Ведіть тепер Копистку!

Крикнуло кілька голосів

— Копистку!

— Подай Копистку!

К о п и с т к а до Параски

— Запали!..

Запала Параска цигарку, потягла.
дала чоловікові

Копистка

— Ну, гляди ж мені... щоб дійшла благополучно!.. Иди! Біжи, а то...

Насунулась юрба. Повели Мусія Копистку. Тоді Вася немов впріс:

— Стійте! Ось і я з ним... Стійте, кажу! Дядю Мусію, підждіть! — Бо якже я без вас буду?..

Побіг, спотикаючись, до Копистки. Кинулась була й Параска, та спинилась. Підняла з землі Мусієвого картузика, притулила до уст, до грудей, заплакала і вже взялась бігти, аж тут задокотіло; загуркотіло десь недалеко возом. Параска замахала руками, крикнула:

— Серього! Серього! Ось сюди, Серього!..

Хтось злякано крикнув

— Смик вернувся! Серьога! Предсідатель!..

Юрбу мов задішло. І раптом кілька чоловіка вдарились тікати. Зчинилась павіка.

8

З'явився Смик. За ним продармієць з рушницею. Побачивши все, кинулись за канаву. Параска попереду:

— Мусію! Ось Серьога!.. Стій!.. Не стріляй!..

Юрба кинулась врозтіч. І в цей час, коли все рухалось, бігло, одна Орпна залишалась на тій місці, де й стояла. Бурмотіла. Махала перед очима руками.

Повернувся од кавави: Смик, Копистка, Параска, Вася, деіто з людей.

С м и к

— Учора б приїхав, та вісь заломилась... Хліба привезли, Мусію!.. Не тільки їсти, а й сіяти буде! Ще пришлють... Та як все це вийшло? Як почалось? Мусію, га?

П а р а с к а

— Підожди, дай йому до тям дїйти. До чоловіка: Ось картуз, Мусію!.. Та я сама надїну!

Наділа на Копистку картузика. Він приправив його, по тому закупив, цвіркнув і, немов нічого не було з ним, спитав Смика:

— А скільки пудів хліба?

С м и к

— Три хури!.. дев'яносто сім пудів!.. іще дадуть, на оранку, бо дивись, вже весна...

Продармієць привів Гирю й Годованого.

A531075

Ціна 2 крб.

Папка 40 коп.

Оправа 76 коп.

A 531075
2084

Ціна 2 крб.
Папка 40 коп.
Оправа 70 коп.
